

Interreg

Romania-Hungary

European Regional Development Fund

EUROPEAN UNION

GOVERNMENT OF ROMANIA

HUNGARIAN
GOVERNMENT

Vetiș ■

Vetés

■ Ghid cultural și istoric
Történelmi és kulturális kalauz
A Cultural and Historical Guide

Partnership for a better future

www.interreg-rohu.eu

Interreg
Romania-Hungary
European Regional Development Fund

EUROPEAN UNION

GOVERNMENT OF ROMANIA

HUNGARIAN
GOVERNMENT

Partnership for a better future

www.interreg-rohu.eu

Project name

A Cross-Border Open Model of a Digital Museum Database (COMODI)

Publicație editată în cadrul proiectului **A Cross-Border Open Model of Digital Museum Database /COMODI/ ROHU-297**. Proiectul este implementat în cadrul Programului Interreg V-A România-Ungaria și este finanțat de Uniunea Europeană, prin Fondul European de Dezvoltare Regională și cofinanțat de statele partenere în program, România și Ungaria.

Jelen kötet **A Cross-Border Open Model of Digital Museum Database /COMODI/ ROHU-297** című projekt részeként jelenik meg. A projekt az Interreg V-A Románia-Magyarország Program keretében, az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap, valamint a programban résztvevő két tagállam, Románia és Magyarország társfinanszírozásával valósul meg.

The present publication is edited within the project **A Cross-Border Open Model of Digital Museum Database /COMODI/ ROHU-297**. The project is implemented through the Interreg V-A Romania-Hungary program and it is financed by the European Union by the European Regional Development Fund and co-financed by the partner states of the program, Romania and Hungary. Pentru detalii suplimentare vezi / További részletekért / Further details: www.interreg-rohu.eu

Volum editat de Muzeul Județean Satu Mare / A kötetet kiadója a Szatmár Megyei Múzeum / Volume published by the County Museum Satu Mare
ISBN: 978-606-8729-20-6

Editat de: Szócs Péter Levente

Text / szöveg / authors: Gindele Robert, Marta Liviu, Szilágyi Levente, Szócs Péter Levente

Imagini / képek / illustrations: autori, Muzeul Județean Satu Mare

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a Uniunii Europene.

Jelen kiadvány tartalma nem feltétlenül tükrözi az Európai Unió hivatalos álláspontját.

The content of this material does not necessarily represent the official position of the European Union.

Comuna Vetiş. Ghid cultural și istoric

Comuna se află în Câmpia Someșului, pe malul stâng al râului, lângă granița cu Ungaria și la o distanță de 12 km spre vest de Satu Mare. Cele trei localități aparținătoare unității administrativ-teritoriale sunt Vetiş, Oar și Decebal. La recensământul din 2011 s-au înregistrat 4788 de locuitori, dintre care 2278 s-au declarat români, 1958 maghiari, 261 rromi, 70 ucraineni și 5 germani, iar 214 nu și-au declarat apartenența etnică.

Vetés község. Történeti és kulturális kalauz

Vetés község a Szamos-síkságon fekszik, a folyó bal partján, a magyar-román országhatár közvetlen közelében, Szatmárnémetitől 12 km-re, nyugatra. Három település alkotja: Vetés (Vetiș), Óvári (Oar) és Újtelep (Decebal). A 2011-es népszámláláskor 4788 lakosa volt, közülük 2278 román, 1958 magyar, 261 roma, 70 ukrán, 5 német nemzetiségű, míg 214 személy etnikai hovatartozása nem ismert.

Vetiș Commune. Cultural and historical guide

The territory of the commune lies in the Someș Plain, on the left bank of the river, near the Hungarian border and 12 km west of Satu Mare. The three localities, which forms the administrative-territorial unit of the commune, are as follows: Vetiş, Oar and Decebal. The census of 2011 registered 4788 inhabitants, of whom 2278 Romanians, 1958 Hungarians, 261 Roma, 70 Ukrainians and 5 Germans, while 214 did not declare their ethnic origin.

REPERE GEOGRAFICE

Comuna Vetiş este situată pe malul stâng al râului Someş, pe cursul său inferior, în aval de municipiul Satu Mare. Forma de relief pe care este situată comuna este Câmpia Sătmăreană, câmpie ce reprezintă componenta nordică a Câmpiei Someşului. Este o zonă de câmpie joasă, formată de sedimentele râului Someş, depuse în urma repetatelor schimbări de curs. Câmpia Sătmăreană este delimitată de marginea vestică a Munţilor Oaş-Gutâi, Culmea Codrului şi, în partea sudică, de linia ce uneşte localităţile Ardud-Terebeşti-Doba-Boghiş, linie care o desparte de Câmpia joasă a Crasnei (fosta Mlaştină Ecedea). Ca aspect general Câmpia Sătmăreană prezintă un relief monoton specific regiunilor de acumulare, altitudinea ei variind între 115 şi 165 m. Slaba sa înclinare de la sud-est spre nord-vest determină caracterul divagant al cursurilor de apă ce o străbat, precum şi adâncimea redusă a albiilor, care, dacă nu ar fi îndiguite s-ar revărsa la orice viitură. Cu tot aspectul său general monoton, dese revărsări şi schimbări ale cursurilor de apă au creat pe suprafaţa ei, micro-forme de relief negative şi pozitive, ce au avut un rol esenţial asupra formării şi evoluţiei aşezărilor umane. Aceste micro-forme de relief sunt reprezentate de lunci şi depresiuni băltite sau nămolose, unele foste albiu sau meandre ale Someşului, compartimentate de grinduri

FÖLDRAJZI VISZONYOK

Vetés község a Szamos alsó folyásánál fekszik, közvetlenül Szatmárnémeti alatt. A szűkebb tájegység a Szamoshát, amely a nagyobb Szamos-síkság része. A Szamoshát síkságát a folyó számos mederváltozása nyomán lerakott hordalék alakította ki, déli szomszédságában, valamivel mélyebben, fekszik a hajdani Ecse-di-láp. Köztük a határa nagyjából az Erdőd – Krasznaterebes – Szamosdob – Csengerbagos vonallal jelölhető ki. A Szamos-síkság keleten az Avas- és a Kőhát-hegységig, délkeleten a Bükk-dombság nyugati nyúlványáig, délen pedig a Kraszna folyó völgyéig húzódik. A Szamos-síkság lapályos, feltöltött síkság. Tengerszint feletti magassága 115 és 165 m között változik. Enyhén lejt délkeletről északnyugati irányban, ezért a vízfolyásai szerteágazó futásúak, sekély medrűek, ami a védelmi gátrendszer nélkül minden nagy vízkor áradáshoz vezet. Összességében egyhangú síksági domborzatán belül a folyók járása és gyakori mederváltozása számos kiemelkedő és bemélyedő mikro-domborzati elemet alakított ki, melyek az emberi települések későbbi kialakulásában és fejlődésében fontos szerepet játszottak. Ezek a domborzati mikroformák az iszapos vagy időszakosan vízjárta árterek és mélyedések, a Szamos holtágai (felhagyott mederszakaszok, kanyarulatok), melyeket gyakran feltöltött magaslatok, hátak

GEOGRAPHIC SETTING

The Vetiş commune is located on the left bank of the Someş, on its lower course, downstream the Satu Mare municipality, in the Sătmar Plain, which represents the northern part of the Someş Plain. It is a lowland area, formed by the sediments of the Someş, deposited subsequent to repeated course changes. The Sătmar Plain is delimited by the western edge of the Oaş-Gutâi Mountains, Culmea Codrului and, in the south, by the line which joins the Arduş-Terebeşti-Doba-Boghiş localities, which separates it from the Crasna lowlands (former Ecedea marshland). Generally, the relief of the Sătmar Plain is flat, specific to accretion regions, its elevation varying between 115 and 165 m. The plain slopes slightly south-east to north-west, this declination determines the diverging character of the water courses which cross it, as well as the small depth of riverbeds, which, unless contained, would spill at every flood. Despite its general flat appearance, the often spills and water course-changes creates negative and positive micro-relief forms on its surface, which played a key role in the establishment and evolution of human settlements. These relief micro-forms are represented by grasslands and waterlogged or muddy depressions, some former riverbeds or meanders of the Someş, compartmented by elongated sand banks

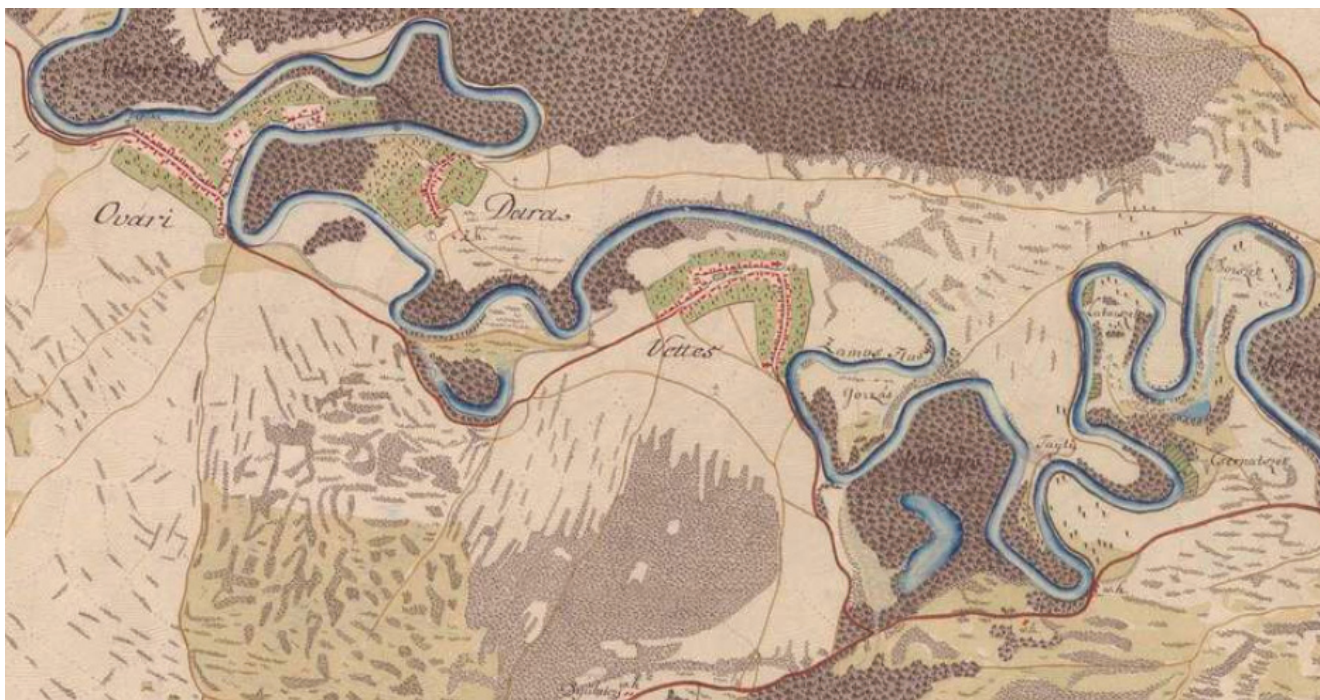

Someşul în preajma localităţii Oar
A Szamos Óvári közelében
The Someş River next to Oar

prelungi (denumite „haturi”). Aceste micro-forme de relief compun întreg teritoriul comunei Vetiş. Vechile meandre ale Someşului pot fi identificate în mai multe locuri din comună, ele uimind prin dimensiunile lor impresionante. Someşul delimitează sectorul nordic al comunei, pe raza căreia încheie distanţa de 61 km ce o străbate pe teritoriul judeţului Satu Mare. Este principalul colector al apelor de suprafaţă din nord-vestul României, panta sa relativ mică face să aibă un curs domol (0,4 – 0,9 m/s). Are un debit mediu de 119 m³/s, însă acesta este fluctuant, adesea crescând vertiginos mai ales în lunile de mai-iunie, când se înregistrează regimul maxim al precipitaţiilor. Înainte de ultimele sale îndiguiri (în anii 1970) în astfel de momente se produceau adesea inundaţii catastrofale.

vălasztanak el. Vetés község közigazgatási területének egészét az ilyen domborzati mikroformák uralják. A község területén több helyen látványos méretűek a Szamos holtágai. A folyó medre a község északi határát is kijelöli, és itt hagyja el Szatmár megyét (amelynek területén, a folyó hossza 61 km). A Szamos gyűjti össze Románia északnyugati részének vizeit, völgyének hosszanti esése viszonylag kicsi, ezért lassú folyásúnak számít (0,4–0,9 m/s). Átlagos vízhozama 119 m³/s, ám ez igen széles határok között ingadozik: csapadékos időszakokban, illetve nagy vízkor, elsősorban a május-júniusi időszakban jelentősen nő a vízhozama. Az 1970-es évekbeli, legutóbbi gátfejlesztések előtt a Szamos gyakran okozott katasztrofális áradásokat.

(called “haturi/headlands”). These relief micro-forms compose the entire territory of the Vetis commune. The former meanders of the Someș may be identified in several places within the commune, astonishing by their impressive sizes. The Someș River delimits the northern sector of the commune, within whose range ends the 61 km distance which it crosses on the territory of the Satu Mare County. The river is the main collector of surface waters from north-western Romania, its relatively small slopes making it a mild course (0.4 – 0.9 m/s). The flow of the river has an average 119

Localitățile comunei Vetis pe harta primei ridicări militare
 Vetés község helységei az első katonai felmérésen
 Settlements of Vetis commune on the map of the first military survey

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE PE TERITORIUL COMUNEI

Situarea Vetişului în lunca Someşului a făcut ca istoria acestuia să fie influențată de ruta de comunicare, reprezentată de râu. Cea mai veche locuire cunoscută pe raza comunei datează din epoca mijlocie a bronzului (cca 1800–1500 î. de Hr). Urmele sale au fost descoperite în zona cimitirului reformat, zonă în care au fost descoperite bucăți de pereți arși și fragmente de vase decorate prin incizie, cu motive decorative ce sunt specifice culturii Otomani.

RÉGÉSZETI LELETEK A KÖZSÉG TERÜLETÉN

Vetés község közvetlen szomszédsága a Szamossal azt eredményezte, hogy történetét döntően befolyásolja a folyó vonalát követő közlekedési útvonal. A község területén fellelt legrégebb településnyom a középső bronzkorból származik (kb. Kr. e. 1800–1500). Ennek nyomait – égetett falmaradványokat, karcolásos díszítésű, az Ottományi kultúrára jellemző díszítőmotívumokat mutató kerámiaedény-maradványokat – a református temető közelében fedezték fel.

Periegheză pe situl Gorzás
Terepbejárás a Gorzás lelőhelyen
Field-survey on the Gorzás site

m³/s, fluctuating though, often rising sharply, especially in May–June, when the maximum rainfall regime is recorded. Prior its last damming (in the 1970'ies) catastrophic floods occurred in the aforementioned period.

ARCHAEOLOGICAL FINDS WITHIN THE COMMUNE'S TERRITORY

Because of its location in the Someş' lowlands, the history of the Vetiş commune evolved under the influence of the main roads communication along the river. The oldest inhabitancy known within the commune's territory dates to the mid Bronze Age (ca. 1800–1500 BC). Finds from this period were discovered at the neighbourhood of the Calvinist cemetery, representing pieces of burnt walls and pottery fragments adorned by incision, with decorative patterns specific to the Otomani culture.

The most famous pre-historical find within the territory of Vetiş commune, however, is represented by a group of harness pieces and bronze weapons. The group of items was discovered in 1961, in the courtyard of house no. 2 on Nouă street. Weaponry, adornments and metal tool finds akin to those at Vetiş were termed bronze deposits and it was originally believed they represented valuables buried by their owners in fear of losing them. The find at Vetiş includes bronze

Depozituri de bronzuri descoperit la Vetiş
A vetési bronz raktárlelet
The bronze deposit of Vetiş

Însă cea mai vestită descoperire preistorică de pe raza comunei Vetiş este reprezentată de o grupare de piese de harnaşament și arme de bronz. Grupul de piese a fost descoperit în anul 1961, în curtea casei cu numărul 2 de pe Strada Nouă. Descoperirile de arme, podoabe și unelte metalice de felul acelor de la Vetiş au fost numite depozite de bronzuri și inițial s-a apreciat că reprezintă valori îngropate de proprietarii amenințați de pericolul de a le pierde. Descoperirea de la Vetiş include obiecte de bronz, reprezentate de zece topoare cu gaura de înmănușare verticală (numite celturi), o zăbală, o aplică (probabil pentru ham) și patru tije ce intră în componența căpăstrului, fiind montate la capetele zăbalei (psalii). Atât topoarele cât și obiectele de harnaşament sunt specifice secolului al VIII-lea a. Chr. și au analogii ce trimit spre zonele stepelor nord-ponctice și centrul metalurgic din zona munților Caucaz. Descoperirile de la Vetiş au ajuns să fie considerate a fi printre cele mai reprezentative depozite de bronzuri din secolul VIII a. Chr. descoperite pe teritoriul României. Din punct de vedere etno-istoric, depozitul de la Vetiş a fost legat de cimerieni, o populație stepică despre care Herodot spunea că a fost alungată de sciți odată cu așezarea lor în nordul Mării Negre.

Încă din primele decenii ale sec XIX, când au început să fie identificate obiectele de harnaşament stepice în estul și centrul Europei, s-a constatat că pentru secolul

Vetés területén talált leghíresebb őskori lelet egy lószerszámokból és fegyverekből álló bronzkincs-lelet, amelyet 1961-ben, az Új utca 2. szám alatti ház udvarán fedeztek fel. A vetésihez hasonló bronzkincs-leletekről (fegyverek, dísz tárgyak és fémeszközök) kezdetben úgy tartották, hogy veszélyhelyzetek idején tulajdonosuk által elrejtett értékek lehettek. A vetési kincslelet alkotó bronztárgyak között tíz függőleges nyéllyukú tokosbaltát, egy zablát, egy domborított díszlemezt (mely valószínűleg egy lószerszámról való) és négy kisebb rudat (melyek a kötőfék részei: kezdetleges zablakarikaként a zabra oldalára szerelték) találunk. Mind a vésőbalták, mind a lószerszámok jellegzetes Kr. e. 8. századból származó tárgyak, melyeknek párhuzamait a Fekete-tengertől északra fekvő sztyeppe vidéken és a Kaukázus fémmegmunkálási központjaiban találhatjuk meg. Így a vetési leletet a Románia területén előkerült legfontosabb Kr. e. 8. századi, bronzkori emlékek között tartják számon. A kincsleletet hátrahagyó népcsoport valószínűleg a kimmerek sztyeppei népe volt, akikről Hérodotosz feljegyezte, hogy a szkíták a Fekete-tenger északi partvidéki letelepedésükkor elűzték őket.

A sztyeppei népek által hátrahagyott kelet- és közép-európai lószerszám-leletek számbavétele már a 19. század első évtizedeiben elkezdődött, és már ekkor kimutatták, hogy a Kr. e. 8. században ezek a helyi

objects, represented by axes with vertical socket (termed “celts”), a bit, an applique (likely for the harness) and four rods, part of the reins ensemble, mounted by the ends of the bit (snaffles). Both the axes and harness objects are specific to the 8th century BC, similar finds were discovered in the north-Pontic steppe areas and the metalworking centres of the Caucasus Mountains area. The finds at Vetiş are believed to count among the most representative 8th century BC bronze deposits discovered in Romania. Ethno-historically, the deposit at Vetiş was related to the Cimmerians, a steppe population of which Herodotus said to have been cast away by the Scythians once they settled the north of the Black Sea.

As early as the first decades of the 19th century, when steppe harness items started to be identified in eastern and centre Europe, it was noted that for the 8th century BC, these were discovered associated with local objects, reason for which they were deemed a horizon mixed cultures. This was thought to be a short-lived Thraco-Cimmerian cohabitation period. After a century of research of the objects from the Thraco-Cimmerian horizon, to which the Vetiş deposit was believed to belong, it was concluded that these finds are impossible to understand from an ethno-archaeological view and that they must be discussed at the scale of larger phenomena. In this sense, the Vetiş deposit is part of the

Topor tip celt din depozitul de bronzuri descoperit la Vetiş
Tokos balta a vetési bronz raktárleletből
Socketed-ax from the bronze deposit of Vetiş

al VIII-lea a. Chr., acestea au fost descoperite în asocia-re cu obiecte locale, fapt pentru care au fost considerate că reprezintă un orizont de mixtură. Acest orizont de mixtură s-a apreciat că reprezintă o locuire de scurtă durată în care are loc un amestec traco-cimerian. După un secol de cercetare a obiectelor din orizontul traco-ci-merian, orizont din care s-a considerat că face parte și depozitul de la Vetiş, s-a constatat că aceste descoperiri nu pot fi înțelese din perspectivă etno-arheologică ci trebuie tratate la scara unor fenomene mai ample. De-pozitul de la Vetiş face parte din fenomenul cultural al depunerilor intenționate de obiecte, fenomen cultural ce este caracteristic unui larg spațiu euro-asiatic, fenomen ce este practicat o lungă perioadă din istoria con-tinentului european. Studiarea numeroaselor depozite de bronzuri ce au fost descoperite în ultimul secol a arătat că acestea se înscriu unui obicei ce nu poate fi interpretat ca fenomen de îngropare aleatorie de obiec-te, obiecte ce ar reprezenta averea de moment pe care anumiți oameni au ascuns-o sub amenințare. Din per-spectiva actuală, după o intensă cercetare a sensului depozitelor, s-a constatat că există reguli de combinare a obiectelor în depozite, iar aceste reguli pot fi apreciate ca obiceiuri specifice unor regiuni sau unor anumite perioade de timp. Totodată, s-a constatat că în puținele cazuri în care s-a reușit observarea modulului de aran-jare, obiectele apar depuse în anumite poziții speciale

eredetű tárgyakkal vegyesen fordulnak elő. Ezért úgy gondolták, hogy egy vegyes kultúrát képviselnek, amely a rövid idejű trák-kimmer együttélés, keveredés során alakult ki. A vetési bronz-kincslelet rétegének megfe-lelő trák-kimmer kultúra tanulmányozása, amely egy évszázados múltra tekint vissza, ahhoz a következtés-hez vezetett, hogy a leletek nem értelmezhetők pusztán etno-régészeti megközelítéssel, a jelenségek átfogóbb elemzését igényelnek. E megközelítés szerint, a veté-si bronzkincs beleillik a szándékosan elásott leletek kategóriájába. Ez a kulturális sajátosság az eurázsiai térségben nagy területen elterjedt szokás volt, az eu-rópai kontinens történetében igen hosszú időszakban tipikus. Az utóbbi évszázadban felfedezett számos bronzlelet tanulmányozása azt mutatja, hogy ezeket egy olyan szokás tárgyi emlékeinek tekinthetjük, amely nem magyarázható a tárgyak véletlen elrejtésével, elá-sásával. A korábbi elképzelés szerint egy-egy személy rejtette volna el így vagyonát a közelgő veszély elől. Az átfogóbb kutatás eredményeként, a mai megközelítés szerint a kincsleletek behatóbb vizsgálata alapján meg-állapítható, hogy az elrejtett tárgyakat bizonyos szabá-lyok szerint társították. Ezek a szabályok térben és idő-szakonként változtak. Megállapítható továbbá néhány esetben a tárgyak elrendezési szándéka: az egyes dara-bok különböző speciális helyzetekben találhatóak (vo-nalban, körbe rendezve stb.). Az elásás helyszínének

cultural phenomenon of intentional objects' depositing, specific to a vast Euro-Asian area, practiced over the course of a long period in the history of the European continent. The study of the numerous bronze deposits discovered in the last century showed these relate to a custom which cannot be interpreted as a phenomenon of random burying of objects, the wealth of certain individuals who would have hidden them when fearing their lives. The current view, after extensive study of the meaning of the deposits, is that, there were rules applied when mixing such objects within deposits, which may be considered as habits specific to certain regions or time spans. Moreover, it was noted that in the few cases when the way of arrangement could be traced, the objects appear deposited in certain special positions (aligned, set in a circle etc.), while the locations chosen for burial, lay in places of special significance in nature (cave mouths, hilltops, rocks' base etc.). In this context, the bronze deposits must be considered as the material remnants of ritualistic practices, with religious connotations.

The burial of the Vetiş deposit occurs in the last part of a long period (ca. eight centuries) during which in the upper basin of the Tisza River weapons and metal objects are buried. In these deposits, certain repetitive trends are noticeable in association of the objects, especially with regards to the mixture of offensive and

Piesă de harnaşament din depozitul de bronzuri descoperit la Vetiş
Lószerszám a vetési bronz raktárleletből
Horse-fitting from the bronze deposit of Vetiş

(așezate aliniat, în cerc, etc.), iar locurile alese pentru a fi îngropate sunt situate, de asemenea, în puncte semnificative din natură (guri de peșteri, vărfuri de dealuri, baza unor stânci etc.). În acest context, depozitele de bronzuri trebuie considerate ca rămășițe materiale ale unor practici rituale, având conotații religioase.

Îngroparea depozitului de la Vetîș are loc în ultima parte a unei lungi perioade (cca. opt secole) în care în zona bazinului superior al Tisei sunt depuse arme și obiecte metalice. În cadrul acestor depozite se observă anumite tendințe de repetare a unor asocieri de obiecte, în special în ce privește combinația unor arme ofensive și defensive. În depozitele mai timpurii din regiune, zăbalele și psaliile, piese esențiale (primare) ale căpăstrului, joacă un rol minor. Ele sunt prezente doar în ofrandele cu o multitudine de piese, sub forma unor fragmente rupte. Rar apar fragmente de car, distribuitoare de frâie (cârme) și unele discuri de metal ce pot fi considerate ornamente de harnașament. Depozitul de la Vetîș, cel mai bogat în piese de harnașament din România, reprezintă o combinație unică pentru Europa de unelte (topoare) și piese de harnașament. Combinația prezintă asemănări cu depozitul de la Prügy (nord-estul Ungariei), în care este prezentă componenta cabalină, de înrâurire răsăriteană. În ambele depozite sunt topoare cu tăiș oblic ce apar și în zona Nistrului mijlociu, fapt ce lasă loc la o interpretare referitoare la

kiválasztásakor a természeti környezet kiemelt pontjaira (barlang bejárata előtt, dombtetőkön, nagy sziklák tövében stb.) koncentráltak. Mindezeket figyelembe véve, a bronz-kincsleletek rituális, a hitvilághoz kötődő tevékenység eredményének tekinthető.

A vetési bronz-kincslelet elrejtésének ideje egy hosszú (kb. nyolc évszázados), olyan időszak végére tehető, amikor a Felső-Tisza völgyének térségében fegyvereket és más fémtárgyakat temettek el. Ezeknek a leleteknek az esetében megfigyelhető bizonyos eszköz-társítások ismétlődése, különösen a támadó és védekező fegyverek együttes előfordulása. A régió korábbi kincsleleteinek esetében elenyésző szerepet játszanak a zablák és a zablarögzítő rudak (a kötőfékek, lószerszámok meghatározó darabjai). Csak a nagyszámú tárgyat tartalmazó áldozati kincsleletekben jelennek meg részei, töredékesen. Ritkán előfordulnak szekerek részei is: gyeplőszárok fém alkatrészei és olyan fémlemezok, melyeket a lószerszámok díszeként értelmezhetünk. A vetési bronz-kincslelet a lószerszámokat tekintve a leggazdagabb romániai lelet és európai viszonylatban is egyedinek számító módon vegyíti a kézi eszközöket (baltákat) a lószerszámokkal. A tárgyak társítása hasonlóságot mutat a kelet-magyarországi prügyi kincslelettel, melyben a keleti eredetű lovas hatás észlelhető. Mindkét kincslelet tartalmaz ferde pengéjű baltákat, melyek a Dnyeszter középső folyása mentén is felbukkannak.

defensive weaponry. In the early deposits from the region, bits and snaffles, key items (primary) of the reins, play a minor role. They are present only in offerings with a multitude of pieces, in the form of broken fragments. Rarely chariot fragments, strap-dispensers and certain metal discs that may be believed harness ornaments are discovered. The Vetiş deposit, the richest in harness pieces from Romania, is a unique combination of tools (axes) and harness pieces in Europe. The mixture resembles the Prügy deposit (north-eastern Hungary), in which is present the Eastern influence

Piesă de harnaşament din depozitul de bronzuri descoperit la Vetiş
Lószerszám a vetési bronz raktárleletből
Horse-fitting from the bronze deposit of Vetiş

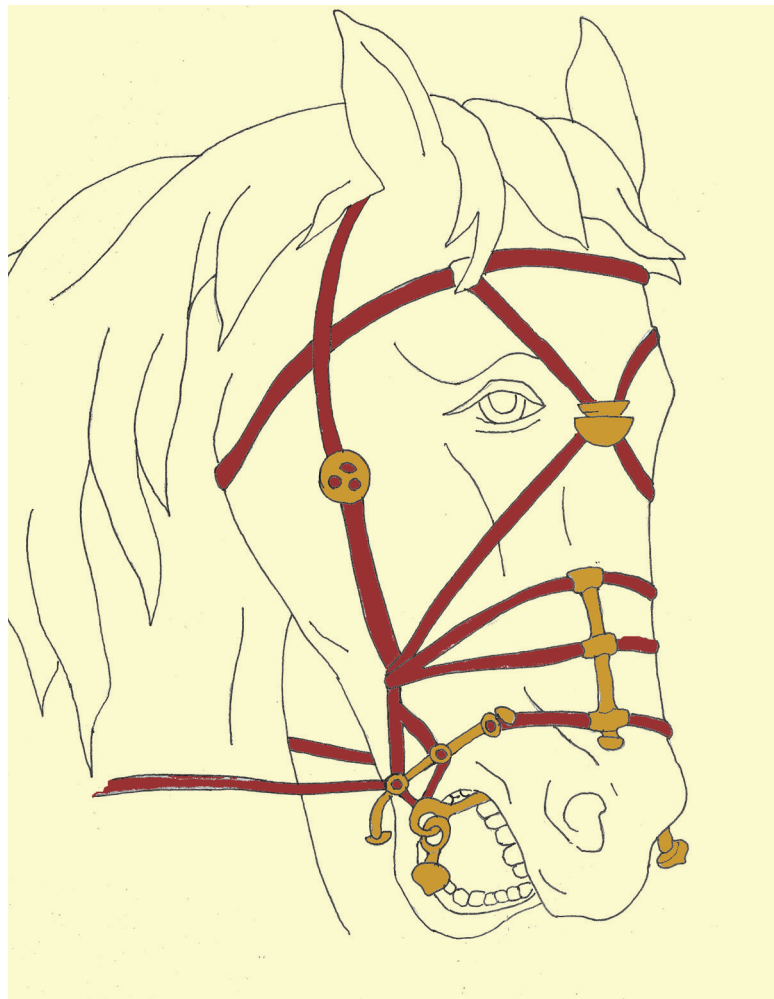

Lunca Someșului în preajma localității Vetis
A Szamos lankája Vetés közelében
The lowland of Someș River next to Vetis

legături culturale sau chiar etnice cu mediul stepelor nord-pontice. Recent a fost descoperită o ofrandă de psalii și zăbale, identice cu cele de la Vetis în așezarea fortificată de la Szilvásvár. Chiar și în acest caz este dificil de apreciat dacă depunerea a fost făcută de către locuitorii fortificației sau a fost făcută după ce fortificația a încetat să existe. Existența unor lupte duse pentru cucerirea fortificațiilor din Carpații nordici au putut fi documentate prin multitudinea de săgeți stepice descoperite în zona sistemelor de fortificare de la așezările

Ez felveti a Fekete-tengertől északra fekvő sztyeppe vidékkel fennálló kulturális – és esetleg etnikai – kapcsolatok lehetőségét. Nemrég fedeztek fel a vetésihez hasonló zablákból és zablatartókból álló áldozati kincsleletet a szilvásvárad erődített településen. Ebben az esetben is nehéz megállapítani, hogy a tárgyak elhelyezése a település lakóihoz vagy a falu elpusztulása utáni időhöz köthető-e. A Kárpátok északi vonulatainak közelében található erődített települések elleni hódító háborúkra utal, hogy több ilyen település (Szomolány/

horse component. In both deposits there are axes with oblique cutting edges that also emerge in the mid Dniester area, which leads to a discussion regarding the cultural or even ethnic relations with the north-Pontic steppes area. Recently, an offering of snaffles and bits has been recently discovered in the fortified settlement of Szilvásvár, identical with those at Vetiş. Even in this case it is difficult to say whether the deposition was made by the fortification inhabitants or after it ceased to exist. Battles fought for the conquest of fortifications from the northern Carpathians could be documented by the multitude of steppe arrows discovered in the area of the fortification systems at Smolenice (Slovakia) and Dédestapolcsány (north-east Hungary). These attest that, in the second half of the 7th century, in the north of the Hungarian Plain emerged well-organized warlike communities with origins in farther regions, highly mobile and able to lay siege to the large fortifications from the region. Even though unable to provide a complete set of accurate information regarding the individuals who made or use them, the analysis of bronze deposits of the sort at Vetiş opens new pathways for understanding historical realities of the upper basin of the Tisza River, the circulation of cultural and spiritual trends in a region where funerary monuments do not represent at all or only to a small extent, an available information source.

Piese de harnaşament din depozitul de bronzuri descoperit la Vetiş – propunere reconstituire
Lószerszámok a vetési bronz raktárleletből – rekonstrukció elképzelés
Horse-fittings from the bronze deposit of Vetiş – probable reconstruction

din Smolenice (Slovacia) și Dédestapolcsány (nord-estul Ungariei). Acestea atestă că în a doua jumătate a secolului al VII-lea a. Chr., în nordul Câmpiei Maghiare, au apărut comunități războinice bine organizate din zone îndepărtate, extrem de mobile și capabile să așezeze fortificații mari din regiune. Chiar dacă nu pot oferi un set complet de informații certe referitoare la persoanele care le-au făurit sau utilizat, analiza depozitelor de bronzuri de felul celui de la Vetîș deschid căi noi spre înțelegerea realităților istorice din bazinul superior al Tisei, asupra circulației curentelor culturale și spirituale într-o regiune în care monumentele funerare nu constituie deloc sau într-o măsură extrem de redusă o sursă disponibilă de informații.

În perioada regatului dacic, în Câmpia Someșului au trăit comunități care au avut din punct de vedere strategic-militar și implicit economic o relație de subordonare cu marele centru de putere dacic de la Mala Kopania (Ucraina Subcarpatică). În mediul științific există presupunerea că în anumite perioade acest centru de putere s-a bucurat de o independență față de centrele militar-religioase din Munții Șureanu. Comunitățile dacice de pe câmpie au avut un mod de viață bazat pe agricultură, au format așezări mici pe grindurile reliefe din câmpia joasă, umedă a Someșului.

Informațiile scrise legate de zona Vetîșului din perioada războaielor daco-romane lipsesc, însă izvoarele

Smolenice Szlovákiában és Dédestapolcsány Északkelet-Magyarországon) védműveiben sztyeppei eredetű nyílhegyeket azonosítottak. Ez a tény azt bizonyítja, hogy a Kr. e. 7. században az Alföld északi részén távolról érkezett, jól szervezett, mozgékony harcos népcsoport jelent meg, mely képes volt a régió nagy erődítéseit ostrom alá vonni. A vetési bronz-kincslethez hasonló bronzleletek elemzése – bár nem ad teljes körű információt a készítőik és használóik személyét illetően – új lehetőségeket nyit a Felső-Tisza-vidék története, a kulturális és szellemi áramlatok sajátosságainak vizsgálatában. Szerepe azért is jelentős, mert a térségben a temetkezések kevés vagy éppen elhanyagolható régészeti adatot szolgáltatnak.

A dák királyság idejében a Szamos-síkságon élő közösségek stratégiai-katonai szempontból – és ezáltal gazdaságilag is – az alsóveresmarti (Kárpátalja, Ukrajna) dák központ fennhatósága alatt álltak. A kutatók feltételezése szerint ez a hatalmi központ bizonyos időszakokban függetlenedett a Kudzsiri-havasok katonai-vallási központjaitól. Ezek az alföldi dák közösségek földművelő életet éltek és a Szamos-síkság vizenyős lapályaiból kiemelkedő hátain alakítottak ki kisebb településeket.

A dák-római háborúk időszakából nincsenek írott forrásaink Vetés területéről, ám a régészeti források fontos változásokról tanúskodnak a vidék történetében.

During the existence of the Dacian kingdom, communities living in the Someș plain were subordinated from strategic-military and implicitly economic point

Someșul în preajma localității Oar
A Szamos Óvári közelében
The Someș River next to Oar

Urmă de locuință din sec. III d. Hr., descoperit la Vetîș
Egy lakás maradványa Kr. u. III sz., Vetés
Remnants of a dwelling, 3rd cent. AD, discovered at Vetîș

arheologice ne indică schimbări istorice importante. Cândva după răscrucea mileniilor au pătruns dinspre nord noi grupuri de războinici germanici din triburile, care au luptat împreună cu dacii împotriva romanilor. Cetele de războinici ai câmpiei nu au reușit să împiedice coloanele legiunilor romane în misiunea lor de a face una cu pământul centrul de putere dacic de la Mala Kopania. După prăbușirea regatului dacic și

Az ezredforduló környékén észak felől egy germán törzs – a buriusok – harcos csoportjai jelentek meg a térségben, akik a dákok oldalán küzdöttek a rómaiak ellen. A római légiók előrenyomulását azonban nem sikerült feltartóztatniuk, azok megtámadták és földig rombolták az alsóveresmarti dák erődtámaszt és hatalmi központot. A dák királyság pusztulása és Dacia római provincia megszerzése után, a Szamos-síkságon

of view to the Dacian power centre of Mala Kopania (Sub-Carpathian Ukraine). Researchers assume that in certain periods, this power centre was independent from the military-religious centres of Şureanu Mountains. The livelihood of the Dacian communities from plain areas relied on agriculture and they established smaller settlements on the elevated sand banks of the humid lowland of the Someş River.

Written information on the Vetiş area during the Dacian Wars are missing, however, the archaeological sources suggest that there were significant historical changes. Sometime after the turn of the millennia, new Germanic warrior groups, the Buri tribe, entered from the north, who fought beside the Dacians against the Romans. The warrior bands of the flatlands did not succeed to avert the Roman legions from their mission to vanquish the Dacian power centre at Mala Kopania. After the collapse of the Dacian kingdom and the establishment of Roman Dacia, the Someş Plain enjoyed a period of peace for half a century: the communities of Free Dacians and Germanic Buri continued their daily lives, yet without a clear military-political ward. In the period, the Roman Empire reached its peak, while starting with the reign of Marcus Aurelius a several century long decline commenced. Between AD 160 and 180, the limes of the European provinces was broken by the Barbarian peoples, thus reaching Italy.

Rămășiță de barcă în albia râului Someş lângă Oar
Egy csónak maradványa a Szamos medrében, Óvári mellett
Remnants of a boat in the Someş River, near Oar

fondarea Daciei romane, Câmpia Someșului s-a bucurat o jumătate de secol de o perioadă de pace, comunitățile de daci liberi și burii germanici și-au continuat viețile cotidiene, însă fără o tutelă militar-politică clară. În perioada aceasta, Imperiul Roman și-a atins apogeul, urmând ca odată cu domnia lui Marcus Aurelius să înceapă un declin lung de câteva secole. Între anii 160–180 d. Hr. limesul provinciilor europene a fost spart de popoarele barbare, ele ajungând până în Italia. Criza a fost provocată de mișcarea goților din Scandinavia spre sud, care au împins alte triburi germanice, care au năvălit peste provinciile dunărene romane. Dacia a fost atacată de dacii liberi (costobocii), vandali și sarmați. Pentru anul 172 d. Hr. istoricul roman Dio Cassius a relatat un eveniment militar petrecut undeva pe Câmpia Someșului: Cornelius Clemens, guvernatorul provinciei Dacia a folosit celebra metoda romană „divide et impera” învrăjbind pe dacii liberi costoboci împotriva tribului invadator al vandalilor lacringi. Până la urmă în acest război crâncen au învins romanii, însă din acest moment Imperiul a renunțat la noi cuceriri și până la prăbușire a fost nevoit să rămâne în defensivă în fața barbarilor.

În urma pătrunderii masive a vandalilor, populația Câmpiei Someșului a crescut exponențial într-un timp scurt și s-a format o cultură materială specifică zonei cu influențe reciproce dintre dacii liberi și germanici.

fél évszázadig béke uralkodott, a dákok és a germán buriusok együttélése folytatódott, ám politikai-katonai alárendeltségi viszony nélkül. A Római Birodalom ebben az időszakban érte el hatalmának csúcspontját, és Marcus Aurelius uralkodásától kezdődően egy hosszú hanyatlási folyamat indult meg. A Kr. u. 160–180 között a provinciák európai határát (limesét) áttörték a barbár törzsek és eljutottak egészen Itáliáig. Ezt a váltságidőszakot az váltotta ki, hogy a gótok a skandináv területek felől elkezdtek dél felé húzódni és dél felé szorították a többi germán törzset. Ezek a Duna irányában elmozdulva, több római provinciát megtámadtak. Dacia provinciát is megtámadták a szabad dákok (costobocusok), a vandálok és a szarmaták. A Kr. u. 172. évben, Cassius Dio római történész írt le egy, valahol a Szamos-síkságon lezajlott katonai eseményt: Dacia provincia kormányzója, Cornelius Clemens, az ismert „oszd meg és uralkodj” módszert alkalmazva a szabad dákok costobocusokat a betörő vandál lakringok ellen fordította. A kirobbant öldöklő harcban végül a rómaiak győzedelmeskedtek, ám ezután a birodalom letett a további hódításokról és a barbárok elleni védekezésre rendezkedett be.

A tömeges vandál betelepülés nyomán a Szamos-síkságon élők száma rövid idő alatt exponenciális növekedést mutat, illetve kialakult egy olyan anyagi kultúra, mely mind a dákok, mind a germán hatásokat tükrözte.

The crisis was sparked off by the southward movement of the Goths from Scandinavia, pushing other Germanic tribes, which swept across the Roman Danubian provinces. Dacia was under the attack of the Free Dacians (the Costoboci), the Vandals and the Sarmatae. For AD 172, the Roman historian Cassius Dio reported a military event occurring somewhere in the Someș plain: Cornelius Clemens, the governor of the province of Dacia used the famous Roman method “dividet et impera” stirring up the Free Dacian Costoboci against the invading tribe of the Lacringi Vandals. Eventually, the Romans won this fierce war, but from this point on, the empire relinquished the new conquests and until its final collapse, it would remain on the defensive against the Barbarians.

Subsequent to the massive entry of the Vandals, the population of the Someș Plain increased exponentially in a short while and a material culture specific to the mutual influence between the Free Dacians and the Germanic populaces was formed. This Barbarian territory was a source of raw materials (grains, cattle, etc.) yet also a vast outlet for the luxury products of the Roman workshops. During the economic crisis of the first half of the 3rd century AD, on the Someș Plain an economic phenomenon unique in entire Europe occurred: the Roman potters moved their production outside the empire, as they found there a more steady

Vandalii jefuiesc Roma
A vandálok kirabolják Rómát
Vandals plundering Rome
Pictură/ Festmény/ Painting: Heinrich Leutemann (1860–1880)

Acest teritoriu barbar a fost sursă de materii prime (grâne, vite, etc.) dar și o piață imensă de desfacere a produselor de lux din atelierele romane. În perioada crizei economice din prima jumătate a secolului III d. Hr. pe Câmpia Someșului s-a întâmplat un fenomen economic unic în Europa: meșterii ceramiști romani și-au strămutat producția în afara imperiului, găsind aici o piață mai stabilă decât în provincia Dacia. În urma acestui proces de transfer tehnologic s-a transformat radical cultura materială la nivelul ceramicii, dispărând formele și tehnologiile tradiționale dacice și germanice. Romanizarea a declanșat formarea unei arte locale a ceramicii șampilate care a dăinuit mai mult de un secol după dispariția ei din Dacia romană. La Vetis, în zona de intrare în localitate dinspre Satu Mare, datorită observațiilor arheologului amator local Török József am reușit să cercetăm prin săpătură un complex de locuire dintr-o așezare vandală. Au fost descoperite fragmente ceramice cu motive șampilate și alte materiale arheologice caracteristice secolului III d. Hr.

După secolele realtiv bine documentate ale antichității, Câmpia Someșului a intrat într-un con de umbră din punctul de vedere al izvoarelor istorice. La începutul secolului al VI-lea după Hr. a pătruns o populație nouă la sud de arcul Carpatic: slavii timpurii. Ei au venit cu o cultură materială diferită față de cea locală, cu elemente culturale încă legate de fostul Imperiu Ro-

Ez a barbárnak számító terület a rómaiak számára nyersanyagforrásként (gabona, szarvasmarha stb.) és a saját, elitnek számító termékeik felvevő piacaként szolgált. A 3. század elején jelentkező gazdasági válság idején a Szamos-síkságon egy európai viszonylatban egyedi gazdasági jelenség játszódott le: a Dacia római provinciában élő fazekasmesterek a birodalom határain kívülre telepítették termelésüket, mert a provincián kívül stabilabb piacot találtak. Ez a technológiai transzfer lényegesen megváltoztatta a helyi kerámiakultúrát: eltűntek a hagyományos dák és germán technikák és motívumok. A római hatás a pecsételt kerámia megjelenésével egy helyi kerámiaművesség kialakulását eredményezte, amely egy évszázaddal túlélte a provincián belüli eltűnését. Vetés település Szatmárnémeti felőli bejáratához közel a helyi amatőr régész, Török József megfigyelései alapján sikerült feltárnunk egy vandál településhez tartozó lakóházat. Pecsételt kerámiatöredékeket és egyéb, a 3. századra jellemző régészeti anyagot sikerült benne azonosítanunk.

Az ókor jobban dokumentálható évszázadai utáni korszakban a Szamos-síkság története a források szempontjából homályosabb. A 6. század elején a Kárpát-medencében egy új népesség jelent meg a térségben: az első szláv csoportok. Anyagi kultúrájuk eltért a helyiekétől, akik még ekkor is a hajdani római birodalmi elemeket őrizték. A középkor elején a Szamos-síksá-

market than in the province of Dacia. Subsequent to this technological transfer process, the material culture was radically altered at pottery level, traditional Dacian and Germanic forms and technologies disappearing. The Romanization triggered the establishment of a local art of stamped pottery, which endured for more than one century after its disappearance in Roman Dacia. At Vetiş, in the entry area from the Satu Mare city, owing to the observations of amateur archaeologist Török József, we succeeded to excavate an inhabitanity feature of a Vandal settlement. Pottery fragments with stamped patterns and other archaeological materials specific to the 3rd century AD were found.

After centuries of relatively well documented Antiquity, the Someş Plain would enter a shadow cone from the point of view of historical sources. A new populace entered by early 6th century AD south the Carpathian Arch: the early Slavs. Their material culture was different from that local, with cultural elements still related to the former Roman Empire. Until the Middle Ages, small communities are recorded in the Someş Plain, living in villages composed of a few houses built of timber logs, sunken, with firing installations scooped in blocks of rammed clay set in house corners.

man. Până la începutul Evului Mediu pe Câmpia Someșului putem să atestăm arheologic comunități mici, care trăiau în sate formate din câteva locuințe construite din bârne de lemn, adâncite în pământ, cu instalații de încălzire scobite în blocuri de lut amenajate în colțurile locuințelor.

REPERE ISTORICE

Pe teritoriul de azi a comunei Vetiș, pe parcursul Evului Mediu au existat nu mai puțin de nouă localități, dar dintre acestea numai Oarul și Vetișul au supraviețuit secolelor. Restul au fost abandonate de locuitori, de multe ori chiar și locul acestora a fost dat uitării, memoria lor fiind păstrată doar de documente istorice. A treia localitate a comunei, Decebal, a fost întemeiată în epoca contemporană, în anul 1924.

Cea mai timpurie mențiune documentară se referă la satul Gelényes, care a fost întemeiat cândva la turnura secolelor XII și XIII. Moșierii și primii locuitori erau militari și dregători a cetății Sătmarului: unul dintre proprietari, un anume Farkas era pristav în cetate, iar întemeietorul și cel care a dat și nume localității, un anume Gelyanus se număra între iobagii cetății (pătura funcționară a acesteia în vremea respectivă), iar fiul lui, Iacob, poseda moșii aici în 1273. În cursul secolului XIV-lea satul se depopulează treptat, unul dintre

gon a régészeti leletek alapján kicsiny közösségek éltek, néhány földbe mélyített boronaházból álló kis településen. Ezek fűtését a sarokban, meghagyott agyagtömbbe vájt tűzhellyel oldották meg.

TÖRTÉNETI ADATOK

Vetés község mai területén nem kevesebb, mint kilenc település létezett, de ezek közül csak Óvári és Vetés élte túl az elmúlt századokat. A többi elnéptelenedett, sokszor még a helyét sem őrizte meg az emlékezet, csupán az írott forrásokból értesülünk arról, hogy egyáltalán léteztek. A község harmadik települése, Újtelep a 20. században, 1924-ben jött létre.

A legkorábban egy Gelényes nevű település bukkan fel a forrásokban, melyet valamikor a 12–13. század fordulóján alapítottak. Első lakói és birtokosai a szatmári vár katonái, illetve tisztségviselői voltak: egy Farkas nevű birtokosa a szatmári vár poroszlója volt, a település alapítója és névadója, Gelyanus a várjobbágyok sorába tartozott (a vár tisztségviselőinek egyike), akinek fia, Jakab 1273-ban volt birtokos Gelényesen. A 14. század során a falu elnéptelenedett, aminek egyik oka, amint az egy 1351-ben, a birtokos által a királyi udvarnak küldött panaszlevélből kiderül, az, hogy gyakorta itt szervezeték a megyei közgyűléseket. 1392-ben már csak néhány jobbágy család élt itt, de a következő

HISTORICAL SKETCH

On today's territory of the Vetis commune, over the Middle Ages no less than nine villages existed, yet only Oar and Vetis survived. The rest were abandoned by their inhabitants, many times even their location was forgotten and their memory preserved only in historical records. A third locality, Decebal was established in

Localitatea Vetis văzut din aer
Vetés látképe a levegőből
View of Vetis from the air

Un fost braț al Someșului la Vetiş
A Szamos egy régi holtága
An old branch of the Someș River

motive fiind desele congregații nobiliare organizate aici, cum este menționat în plângerea moșierului către rege, datat în 1351. În 1392 mai locuiesc aici câteva familii de iobagi, dar în cursul secolului următor localitatea devine pustie. Localitatea se afla pe malul stâng a Someșului, între Vetiş și Satu Mare, pe un grind înalt, memoria ei fiind păstrată de numele hotarului și a pădurii de aici, redat și pe ridicarea militară iozefină.

O altă localitate timpurie are numele păstrat în documente sub forma Ekkul. Fără să fie elucidat înțelesul

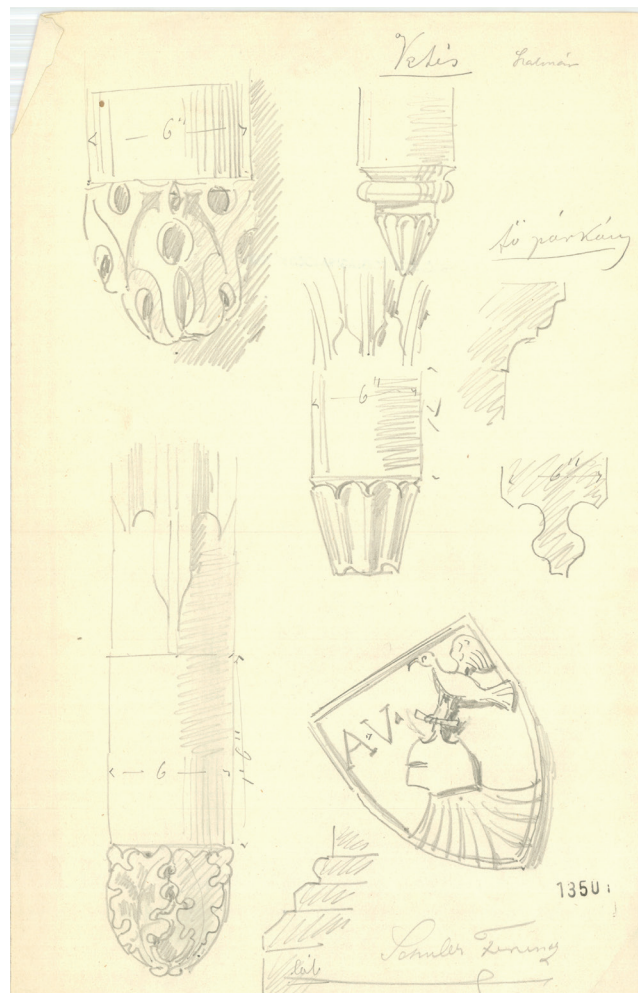
századra a falu pusztává vált. A Szamos bal partján fekvő település egy magasabb háton telepedett meg, a mai Vetés és Szatmárnémeti között. A település emlékét egy dűlőnév és az itteni erdő neve őrizte meg, melyek az első katonai felmérésen is megjelennek.

Egy másik korábbi településnek Ekkul formában őrizték meg a nevét az írásos források. A név eredetét, értelmét nem ismerjük. Említésének módjából kiderül, hogy egy Vetésnél korábbi település volt, attól délkelet felé, Csengerbajos irányában feküdt. 1238-ban említik

the contemporary period, in 1924.

The earliest historical sources mention the village Gelényes, established sometime by the turn of the 12th and 13th centuries. Its landowners and its first inhabitants were soldiers and magistrates of the Sătmăr fortress: one of the owners, called Farkas, was a judicial officer of the fortress, while the founder who also gave the place's name, called Gelyanus, counted among the fortress's serfs (the castle's office holders' class), while his son, Jacob owned estates here in 1273. Over the 14th century, the village was slowly depopulating, one of the reasons being the nobiliary congregations held frequently here, as mentioned in the landlord's complaint to the king dated to 1351. In 1392, there still lived a few serf families, yet in the following century, the village was deserted. It lay on the left bank of the Someş, between Vetiş and Satu Mare, on a high sand bank, the memory of the place being preserved in the territory's name and woodland there, also rendered on the Josephine military survey.

Another early village whose name survived in documents is Ekkul. Without clarifying the name's origin, the circumstances of the mention show that it was a village older than Vetiş and that it lay south-eastwards, towards Boghiş. The first mention dates to 1238 and the last in 1367, the village being abandoned in the second part of the 14th century.

Detalii arhitecturale din biserica reformată Vetiş
(desen arhivă din colecția Oficiului de Monumente, Budapesta)
A vetési református templom építészeti részletei
(archív rajz a budapesti Műemlékvédelmi Hivatal gyűjteményéből)
Architectural details of the Calvinist Church of Vetiş
(archive drawing from the collection of the Heritage Protection
Office, Budapest)

numelui, circumstanțele menționării arată că era o localitate mai veche ca și Vetişul și se afla spre sud-est de aceasta, înspre Boghiș. Prima mențiune datează din 1238, iar ultima din 1367, localitatea fiind abandonată în a doua parte a secolului al XIV-lea.

A treia localitate, Böszörményteleke (numele păstrează memoria unei populații de religie musulmană) a fost pomenită tot din anul 1238, dar a supraviețuit până în perioada războaielor otomane, locul fiind pomenit ca și pustiu în 1609. Hotarul localității se suprapune doar parțial teritoriului comunei de astăzi, întrucât se afla înspre Sătmărel și Satu Mare. A patra localitate, Gyülvész sau menționat și sub forma Újfalu (satul nou) era ceva mai nouă, cum arată și numele. A fost colonizată în cursul secolului al XIV-lea din Vetiş, de către familia moșieră Vetési. Satul a fost depopulat și abandonat în urma incursiunilor otomane în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Se afla la sud de Vetiş, în zona unde se află acum localitatea Decebal. Aici, conform hărții iozefine, hanul și pădurea aflată pe drumul între Satu Mare și Carei, erau numite după localitate: Gyülvész. În anul 1978, pe teritoriul livezii aparținând atunci IAS Vetiş, la 1 km sud de Vetiş, adică aproximativ în perimetrul localității Gyülvész, a fost descoperită o spadă, păstrată astăzi la Muzeul Județean Satu Mare. Forma lamei drepte, cu două tăişuri și un șant median, precum și garda cu un buton semicircular, arată că era o piesă

először és 1367-ben utoljára, ezért valószínű, hogy a falu a 14. század második felében hagyták fel.

A harmadik település, Böszörményteleke (melynek neve muzulmán vallású közösségre utal) első említése szintén 1238-ból való, de egészen a törökellenes háborúkig fennmaradt: 1609-ben említik pusztaként. Határa csak részben tartozott a mai község területéhez, Szatmárzsadány és Szatmárnémeti felé eső részen feküdt.

A negyedik település, Gyülvész, amelyet Újfaluként is említettek, nevének megfelelően egy újabb falu volt. A 14. században hozták létre, Vetésről telepített ide lakosokat a birtokos Vetési család. A 17. század második felében, a török portyák következtében elnéptelenedett és felhagyták. Vetéstől délre, a mai Újtelep helyén feküdt. Az első katonai felmérés adatai szerint a Szatmár és Nagykároly közötti úton állt egy csárda és mellette egy erdő, melyek a település nevét őrizték: Gyülvész. 1978-ban a vetési termelőszövetkezet gyümölcsösének területén, Vetéstől kb. 1 km-re délre, vagyis a valamikori Gyülvész területén találtak egy kardot, melyet ma a Szatmár Megyei Múzeumban őriznek. Kard pengéje egyenes, kétélű, a közepén csatorna húzódik végig. A penge valamint, a markolat védő és annak félkörös kialakítású zárógombja egyértelműen mutatja, hogy egy egykezes vágófégyverrről volt szó, amely a nyugati típusú páncélos lovagok jellegzetes fegyvere. Hasonló kardokat a 10. század második felétől a 13. századig

A third village, Böszörményteleke (the name is reminiscent of a Muslim religion populace) was recorded still in 1238, yet survived until the Ottoman wars, being mentioned as deserted in 1609. Its boundary only partially overlies the today's commune territory, as it was located between Sătmărel and Satu Mare. A fourth village, Gyűlvész or mentioned as Újfalu (new village) was somewhat newer, as shown by the name. It was colonized in the 14th century from Vetiş, by the landlord family Vetési. The village was depopulated and abandoned subsequent to the Ottoman incursions during the second half of the 16th century. It lay south of Vetiş, in the area where today is village Decebal. There, according to the Josephine map, the inn and woodland on the road between Satu Mare and Carei, took the village's name: Gyűlvész. In 1978, in the orchard then belonging to IAS Vetiş, at 1 km south of Vetiş, approximately within the perimeter of the former Gyűlvész village, a sword was discovered, today kept in the collection of the Satu Mare County Museum. The shape of the straight blade, with two cutting edges and a middle groove, as well as the hilt with a semi-circular knob, suggest that it was used for hitting, used with one hand, namely a weapon specific to knights with western type armour. Similar swords were used from the second half of the 10th century until the 13th century. Unfortunately, the context of the find is unknown, thus it is

Spada medievală descoperită la Vetiş
A vetési középkori kard
Medieval sword discovered at Vetiş

pentru lovit, folosită cu o mână, adică o armă caracteristică a cavalerilor cu armură de tip occidental. Forme de spade asemănătoare sunt folosite din a doua jumătate a secolului al X-lea până la secolul al XIII-lea. Din nefericire nu cunoaștem mai precis contextul descoperirii, astfel nu putem să apreciem în ce măsură se leagă acest artefact, sau purtătorul lui de istoria Vetișului.

Trei localități: Almás, Cseke/Cséke și Lőkösteleke erau în preajma localității Oar. Prima, Almás, se afla între Oar și Boghiș, și a fost prima dată menționată în 1364, ca să existe până la mijlocul secolului al XVI-lea (ultima sursă fiind datată din 1516). Lőkösteleke se afla lângă Someș, între Oar și Csenger, și era numită după moșierul care a întemeiat-o cândva în secolul al XI-II-lea. Sursele documentare o pomenesc de mai multe ori în cursul secolului al XIV-lea, dar în 1437 deja e menționată ca o pustă și nu a mai fost repopulată nici o dată. La rândul său, satul Cseke a avut o istorie similară: este pomenit în mai multe documente ale secolului al XIV-lea, dar în 1411 deja era nepopulat. Se afla între Oar și Vetiș, iar o stradă din Oar încă îi purta numele la mijlocul secolului al XIX-lea.

Localitatea Oar aparținea cetății Sătmarului, în limba maghiară numele localității semnificând ”a cetății vechi”, fapt care sugerează că trebuia să fie formată cel mai târziu în a doua jumătate a secolului al XII-lea. Primele mențiuni documentare însă, datează de la

használtak. Sajnos nem ismerjük a felfedezés pontos körülményeit, ezért nem tudjuk megítélni, milyen mértékben kötődik ez a tárgy vagy tulajdonosa Vetés történelméhez.

Három település, Almás, Cseke/Cséke és Lőkösteleke a mai Óvári közelében létezett. Az első – Almás – az Óvári és Csengerbagos közötti területen feküdt. Először 1364-ben említették és a 16. század közepén tűnt el (utolsó említése 1516-ból való). Lőkösteleke a Szamos mentén feküdt, Óvári és Csenger között. Nevét alapítójáról kapta, aki valamikor a 13. században alapította. A 14. század során több forrás is említést tesz róla, de 1437-ben már pusztaként említik, és többé nem is népesült vissza. Cseke falu története hasonló volt az előbbi településekhez, ezt is többször említették a 14. századi források, de 1411-re már elnéptelenedett. A mai Óvári és Vetés között helyezkedett el, emlékét még a 19. században is őrizte egy Óvári utcánév.

Óvári település Szatmár várának volt a birtoka, neve is innen ered: „a régi várhoz tartozó”. A névből következtethetően legkésőbb a 12. század második felében jöhetett létre. Az első írásos említése a 14. század elejéről származik (1312), amikor Óvári és a környező települések a Hontpázmány nemzetségből származó, Óvári család birtokában álltak. A család a nevét a településről kapta. Később a település határa a Báthoriak és a Drágffyok birtokába került. A 15. századból

impossible to say to what extent this artefacts or its bearer are connected to the history of Vetiş.

Three villages, Almás, Cseke/Cséke and Lőkösteleke was in the neighbourhood of Oar. The first, Almás, lay between Oar and Boghiş and was for the first time

Localitatea Oar pe harta primei ridicări militare
Óvári az első katonai felmérés térképein
Oar on the map of the first military survey

Școala veche din Oar
Az óvári régi iskola
The old school of Oar

începutul secolului al XIV-lea (1312), localitatea și cele din preajma ei au fost, la această dată, în proprietatea familiei nobiliare Óvári (de Oar), care a luat numele de la localitate și se trăgea din neamul Hontpázmány. Mai târziu, hotarul localității a ajuns sub stăpânirea Bathoreștilor și a Drăgoșeștilor. În cursul secolului al XV-lea Oarul avea 99 sesii iobăgești, care însemna o populație

származó forrás szerint Óvári 99 jobbágytelekből állt, ami jelentős, az akkori városokéval vetekedő népességnek számított. Középkori templomának titulusa Mindszentek, plébánosa mellett egy segédlelkésze is volt, aki a település iskoláját vezette (scolasticus). Ez is a városokra jellemző helyzet, abban a korban. A 16. század közepén a falu birtokosai és lakossága a reformáció hitelveire

mentioned in 1364, and existed until the mid-16th century (in the last source being dated to 1516). Lőkösteleke lay near the Someș, between Oar and Csenger, and was called after the landlord who sometime established it in the 13th century. Historical sources mention it several times over the course of the 14th century, yet in 1437 it was already declared deserted. It would never be repopulated again. At its turn, the village of Cseke had a similar history: it is mentioned in several documents through the 14th century, yet in 1411 it was already uninhabited. It lay between the Oar and Vetiș, while a street in Oar still wore its name at the mid-19th century.

The village of Oar belonged to the fortress of Sătmar, the name signifying in Hungarian “belonging to the old fortress”, which suggests it must have been established no later than the second half of the 12th century. Earliest mentions yet date by early 14th century (1312), the village and those around it being the property of the noble family Óvári (of Oar), taking its name from the village and descending from the Hontpázmány kindred. Later, its boundary would be in the control of the Báthori and Drágfi families. Over the 15th century, Oar had 99 serf land-tenures, which meant a large population, comparable to that of an urban settlement. The medieval church was dedicated to All Saints and beside the parish priest, a member of the clergy was charged

Biserica reformată din Oar
Az óvári református templom
The Calvinist Church of Oar

numeroasă, comparabilă cu cea a așezărilor urbane. Biserica medievală era dedicată Tuturor Sfinților și pe lângă preotul paroh mai era și un cleric care răspundea de școala localității (scolasticus), tot un fapt caracteristic pentru orașe. La mijlocul secolului al XVI-lea, familiile moșiere și comunitatea au îmbrățișat Reforma religioasă, iar numele Oarului a rămas în istorie Reformei religioase datorită sinodului desfășurat aici în anul 1554, în timpul căruia protestanții din întregul comitat al Sătmarului au decis trecerea de la reforma luterană la cea calvină.

Vatra medievală a satului Oar era pe o grindă înconjurată de un meandru a Someșului, loc care astăzi se află în dreapta râului datorită regularizării, pe teritoriul localității Dara. Satul Oar s-a mutat pe locul actual la începutul secolului al XVIII-lea, vechiul loc fiind redat pe harta iozefină, iar pe a treia hartă militară, în preajmă apare ”Băile Oar”. În noua locație a satului biserica reformată a fost construită în 1811, fiind replica mai mică a Bisericii cu Lanțuri din Satu Mare. Biserica ortodoxă (fosta greco-catolică), închinată Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil, a fost terminată în 1875. În preajma bisericii reformate în mai 2013 a fost inaugurat bustul lui Demeter Tordai, episcop reformat, protagonistul sinodului ținut în Oar.

Vetișul a fost întemeiat imediat în anii care au precedat marea invazie tătară din 1241. Din documentul din

tértek, és ezzel összefüggésben vált Óvári neve jól ismertté a reformáció történetében. Itt szervezték meg ugyanis 1554-ben azt a protestáns zsinatot, amelyen Szatmár vármegye minden protestáns egyházközsége a lutheritanokról a kálvini irányzatra való áttérést elhatározta.

Óvári középkori településmagja egy Szamos melletti háton feküdt, körbevette a folyó egy ága, amely ma holt mederré vált. Ez a hely – a szabályozások folytán – ma a folyó túlsó, jobb partján, Szamosdara település területén található. Óvári a 18. század elején költözött mai helyére: az első katonai felmérésen még a régi területén fekszik, míg a harmadik katonai felmérésen a régi hely közelében már az „Óvári-fürdő” megnevezés jelenik meg. Az új helyen 1811-ben építettek református templomot, mely a Szatmárnémeti Láncoz-templom kisebb mása. Közelében, 2013 májusában avatták fel Tordai Demeter református püspöknek, az óvári zsinat kezdeményezőjének szobrát. Ortodox (volt görögkatolikus) templomát Szent Mihály és Gábor arkangyalok tiszteletére szentelték 1875-ben.

Vetés települést közvetlenül az 1241-es mongol invázió előtti években alapították. Az Ekkul települést meglemlítő 1238-as oklevélből tudjuk, hogy az a terület, ahol később Vetés létrejött, akkor még lakatlan volt. Mindössze három évtizeddel később, 1265-ben Vetést már úgy említik, mint a tatárok által elpusztított települést, amelyet ezért újra kellett telepíteni. A következő

with the school (scolasticus), specific to towns as well. By the mid-16th century, the landlord families and community embraced the Reformation, while the name of Oar remained in history of the Protestantism because of the synod held here in 1554, during which the Protestants from the entire county of Sătmar decided to embrace the Calvinism instead of the Lutheranism.

The medieval site of Oar village lay on sand bank surrounded by a meander of the Someș, today to the right of the river because of its regulation, on the territory of the Dara village. The Oar village moved on its current location by early 18th century, the former being rendered on the Josephine map, while on a third military map records in the neighbourhood the “Oar Baths”. On its new location, the Calvinist church was built in 1811, a smaller version of the Satu Mare’s Chain Church. The Orthodox church (former Greek-Catholic), dedicated to Saint Michael and Gabriel Archangels, was finished in 1875. Near the Calvinist church, in May 2013, the bust of Demeter Tordai was set up, a Calvinist bishop, who attended the synod held in Oar.

Vetiș was founded in the years just preceding the great Mongol invasion of 1241. The 1238 document that mentions village Ekkul records that the territory where Vetîș would be established, was still uninhabited at the time. No more than three decades later, in 1265, Vetîș was mentioned as a pillaged by the

Bustul episcopului Demeter Tordai în Oar
Tordai Demeter mellszobra Óvárban
Bust of Bishop Demeter Tordai at Oar

anul 1238 care pomenește satul Ekkul, aflăm că teritoriul unde urma să fie Vetişul era încă nelocuit la acea dată. La nu mai mult de trei decenii, însă, în anul 1265, Vetişul este pomenit ca o localitate care era pustiită de tătari și ca atare trebuia repopulată. În cursul secolului următor, în localitate era o biserică parohială, dedicată Sf. Nicolae, construită din piatră, iar localitatea avea deja trei străzi, și o moară pe Someș, fapt care în condițiile Evului Mediu, arată o comunitate numeroasă și destul de puternică din punct de vedere economic. Localitatea și așezările învecinate erau în proprietatea familiei nobiliare Vetési, numită datorită faptului că avea reședința aici. Familia era descendentă a neamului Kaplony (de Căpleni) și înrudită cu familiile nobiliare de Boghiș (Bagossy), de Carei (Károlyi) și de Ciumești (Csomaközi), iar în cursul secolelor membrii familiei au îndeplinit dregătorii administrative, bisericesti și militare în comitat, unii ajungând și la funcții importante în regat. Familia Vetési s-a stins în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, până atunci, prin membri săi, fiind un factor important în istoria Sătmarului. În secolul al XIX-lea unul dintre cei mai importanți proprietari a devenit familia Szerdahelyi, care a ridicat un conac în centrul localității în 1867, clădire monument care s-a păstrat până 2011, când a fost demolat. Pe teritoriul comunei mai există până azi un alt conac ridicat în secolul al XIX-lea, la sud de drumul național

Conacul Szerdahelyi în jurul anului 2010
A Szerdahelyi kúria, 2010 körül
The Szerdahelyi Mansion around 2010

évszázadban a faluban létezett egy kőből épített, Szent Miklósnak címzett plébániatemplom, egy malom a Szamoson és legalább három utca. Mindezek a középkori körülmények között egy népes és tehetőz közösség jelenlétére utalnak. A település és a környező falvak a Vetési nemes család birtokát képezték, a név ugyancsak a településtől ered, mint birtokaik központja. Ez a nemesi család a Kaplony nemzetségből származott és a Bagossy, a Károlyi és a Csomaközi családdal is rokoni kapcsolatokat ápoltak. Az évszázadok során a Vetési család tagjai több közigazgatási, egyházi és katonai tisztséget töltöttek be a vármegyén belül, illetve néhányan a királyi udvarba is eljutottak és országos méltósággá emelkedtek. A Vetési család a 19. század második

Mongols, which thus needed repopulating. Over the following century, there existed a parish church, dedicated to Saint Nicolas, built in stone, while the village already had three streets and a mill on the Someş, which during the Middle Ages, indicate a large community and a rather strong economy. The village and its neighbouring settlements were the property of the noble family Vetési, called as the village, because they

Conacul Szerdahelyi în jurul anului 2010
A Szerdahelyi kúria, 2010 körül
The Szerdahelyi Mansion around 2010

Satu Mare – Carei, care era inițial în proprietatea familiei Somoskői, iar după aceea de familia Szentiványi.

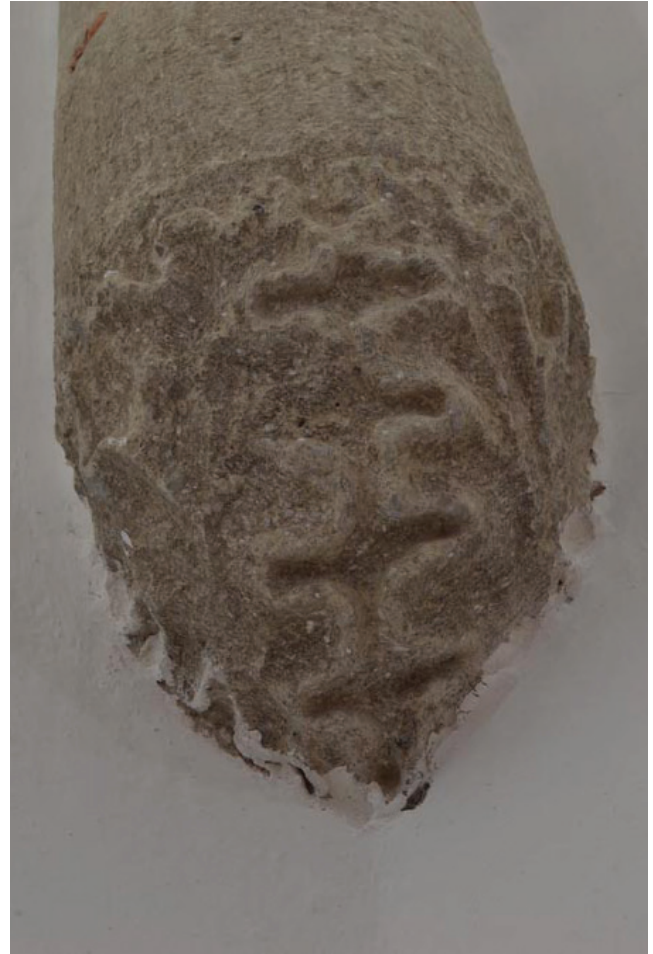
În cursul secolelor XVI și XVII, apropierea de cetatea Sătmarului a așezat Vetişul în calea a numeroase trupe de tătari, turci, polonezi, mercenari nemți, cantonați în cetate, care desfășurau expediții de jaf în zona Sătmarului. În august 1703, în apropiere de Vetiş, în locul numit Gorzas, principele Francisc Rákóczi II a stabilit tabăra de unde a condus asediul cetății Sătmar. Garnizoana imperială a rezistat până ianuarie 1705, iar perioada asediului de un an și jumătate a pustiit zona. Totuși acest eveniment a adus faimă istorică localității, deoarece principele a emis aici celebrul act, denumit „Patenta de la Vetiş” (28 august 1703), conform căreia toți iobagii care se înrolează în armata principelui, precum și familiile acestora, vor fi scutiți de obligațiile datorate nobilului.

Prima mențiune a parohiei medievale din Vetiş se găsește în registrul dijmelor papale: în anul 1333 preotul parohiei, numit Cozma a plătit 3 groși pentru dijmă, iar în 1334 parohul Nicolae 3 groși și 10 denari. Sumele erau considerabile în comparație cu localitățile învecinate, fapt care subliniază puterea economică a localității. Clădirea monument a bisericii reformate de astăzi datează din secolul al XV-lea, ridicată atunci ca biserică parohială și consacrată în cinstea Sfântului Nicolae. După tradiție ctitorul era un membru al familiei

Stema familiei Vetési pe biserica reformată, Vetiş
A Vetési család címere a református templom, Vetiş
The coat-of-arms of the Vetési family on the Calvinist church, Vetiş

felében kihalt, tagjai egészen addig Szatmár vármegye történetének jelentős személyiségei közé tartoztak. A falu birtokosai közül a 19. században a Szerdahelyi család lett a legjelentősebb, akik 1867-ben a falu központjában egy kúriát is építettek. A műemlék épület 2011-ig maradt fenn, amikor rossz állapota miatt lebontották. A község területén egy másik, a 19. században emelt kúria is létezik, mely a Szatmárnémeti-Nagykároly főúttól délre áll. Eredetileg a Somoskői család tulajdona volt, majd a Szentiványi családé lett.

resided there. The family descended from the Kaplony kindred (of Căpleni) and was kin to the noble families of Boghiș (Bagossy), Carei (Károlyi) and Ciumești (Csomaközi). Over the centuries, the family members held administrative, church and military positions in

Detalii arhitecturale, biserica reformată, Vetés
A református templom építészeti részletei, Vetés
Architectural details of the Calvinist church, Vetés

Biserica ortodoxă din Vetis
A vetési ortodox templom
The Orthodox Church of Vetis

moșiere, Adalbert Vetési, ajuns în funcția de episcop de Veszprém, și diplomat al regelui Matia Corvin, tradiție confirmată de scutul heraldic de pe zidul sudic al bisericii cu stema familiei Vetési și monograma A V (Albert Vetési). Clădirea păstrează proporții gotice, sanctuarul are încă bolțile originale, iar ferestrele ogivale sunt tot medievale. Cu ocazia renovării recente a bisericii a fost găsită în zidul nordic al corului o nișă boltită pentru păstrarea sacramentului, iar frontonul

A 16. és 17. században Vetés – a szatmári várhoz való közelsége miatt – több katonai támadást is elszenvedett. Pusztították a tatárok, a törökök, a lengyelek, illetve a várban állomásozó és a környéket fosztogató német zsoldosok. 1703 augusztusában Vetés közelében, a Gorzásnak nevezett határrészen vert táborot II. Rákóczi Ferenc Szatmár várának ostromakor. A császári védősereg 1705 januárjáig kitartott, a másfél évnyi ostrom pedig az egész vidék pusztulásához vezetett.

the county, some even important functions in the kingdom. The Vetési family was extinguished in the second half of the 19th century, being until then an important factor in the history of Sătmar. In the 19th century, one of the most important owners became the Szerdahelyi family, who built a mansion in the village centre in 1867, an architectural monument which survived only until 2011, when it was demolished. On the commune's territory still exists another mansion built in the 19th century, south the national road Satu Mare – Carei, originally in the property of the Somoskői family, then of Szentiványi family.

Over the 16th and 17th centuries, because it lay nearby the Sătmar fortress, Vetiş fell in the way of many raids of Tatars, Ottomans, Polish and German mercenaries, quartered in the fortress, which pillaged the area. In August 1703, Prince Francis Rákóczi II set up camp nearby Vetiş, in the place called Gorzas, from where he lay siege on Sătmar fortress. The imperial garrison hold until January 1705, while the one year and a half siege ravaged the area. Nevertheless, the event brought historical fame to the village, since the Prince gave there the famous patent of Vetiş (28 August 1703), according to all serfs enrolled in the Prince's army and their families exemption from dues paid to the nobles.

The first mention of the medieval parish of Vetiş is found in the papal tithes register: in 1333, the

Case tradiționale din Vetiş
Hagyományos házak Vetésen
Traditional houses of Vetiş

Biserica ortodoxă din Oar
Az óvári ortodox templom
The Orthodox Church of Oar

acestui păstrează urma fialelor care l-au încoronat.

Biserica ortodoxă, construită în 1911, are hramul Nașterea Maicii Domnului. Capela romano-catolică datează din 1960 și este închinată Sf. Fecioare.

Cea mai recentă și cea mai mică localitate a comunei Vetiš este Decebal, cu o populație de 1127 locuitori. Sătul a fost format în anul 1924, de coloniștii români de

Ennek ellenére, az esemény a településnek történeti hírnevet hozott, hiszen a fejedelem itt bocsátotta ki a híres vetési pátenst (1703. augusztus 28.). Ennek értelmében minden olyan jobbágy, aki a szabadságharcért küzdő hadsereg katonája lett, mentesült a földesurával szembeni hűbéri kötelezettségei alól.

Vetés középkori plébániája megjelenik a pápai tizedjegyzékekben is: 1333-ban a falu Kozma nevű plébánosa 3 garast fizetett be, míg 1334-ben Miklós plébános 3 garast és 10 dénárt. A környező településekhez képest ezek jelentős befizetéseknek számítottak, ez is mutatja a falu gazdasági erejét. A mai műemlék református templomot a 15. században în lungime építették, Szent Miklósnak szentelt plébániatemplomként. A hagyományoknak megfelelően a templom építtetője a birtokos család egy tagja, Vetési Albert, aki veszprémi püspök és Mátyás király diplomatája volt. Az alapító emlékét őrzi a templom déli homlokzatán megjelenő címerpajzs a Vetési család címerével és az AV (Albert Vetési) monogrammal. Az épület megőrizte gótikus tömegarányait, szentélyében még az eredeti boltozat látható, illetve csúcsíves ablakai is középkoriak. A néhány éve lezajlott felújításkor a szentély északi falában egy boltozott fülkájú szentségtartót sikerült feltárni, amely őrzi még valamikori fiatornyos előlapjának elemeit.

Az 1911-ben épített ortodox templom titulusa az Istennya születése. A római katolikus kápolna 1960-ból való, védőszentje a Szent Szűz.

parish priest, called Cosma paid 3 grosses as tithe, and in 1334 parson Nicholas paid 3 grosses and 10 dinars. The amounts were considerable, compared to those in the neighbouring settlements, which underlines the commune's economic strength. The heritage building of today's Calvinist church dates to the 15th century, then raised at the rank of parish church and consecrated to Saint Nicolas. According to tradition, the founder was a member of the landlord family, Adalbert Vetési, who became bishop of Veszprém and diplomat of king Matthias Corvinus, tradition confirmed by the escutcheon on the church's southern wall with the coat of arms of Vetési family and monogram A V (Albert Vetési). The building preserves Gothic proportions, the sanctuary still has the original vaults, while the windows with pointed arch are still medieval. During the church's recent refurbishment in the northern choir wall a domed niche for preserving the sacrament was identified, its fronton preserving the imprints of the crowning pinnacles.

The Orthodox church, built in 1911, is dedicated to the Nativity of Our Most Holy Mother of God. The Roman-Catholic chapel dates to 1960 and is dedicated to Saint Virgin Mary.

The most recent and smallest settlement of the Vetiş commune is Decebal, with 1127 inhabitants. The village established in 1924 by Romanian colonists from

Biserica ortodoxă din Oar, interior
 Az óvári ortodox templom, belső
 The Orthodox Church of Oar, interior

origine din Maramureș. Biserica ortodoxă datează din 1936 și are hramul Intrarea în Biserică a Maicii Domnului.

În anii de după 2000, viața economică a comunei este stimulată de investițiile atrase ca urmare a apropierii de reședința de județ. În Vetiš funcționează un parc industrial, iar din acest motiv șomajul se menține la un nivel scăzut. Pe lângă unitățile industriale, se mai găsesc și unități comerciale, iar o parte a locuitorilor practică în continuare agricultura. Lacurile mai mici din zona Vetیشului și Someșul reprezintă atracții în special pentru practicantii pescuitului sportiv.

VALORI ETNOGRAFICE

Comuna Vetiš face parte din microregiunea etnografică a Câmpiei Sătmărene, situată în nordul Câmpiei de Vest. Aceasta cuprinde localitățile de pe cursul inferior al Someșului, de la Seini până la vărsarea râului în Tisa. Ca element comun în viața acestor așezări apar inundațiile care au distrus de mai multe ori, parțial sau integral vatra lor și au cauzat schimbarea locului și structurii acestor sate. Așa a fost reconstruit și Oarul pe locul actual. Localitățile din comuna Vetiš fac parte din categoria satelor cu parcele înguste și lungi. În gospodăriile încă nemodificate arhitectural, pe frontul de stradă al parcelei se află casa, cu prispă spre stradă și în lungimea casei, coamă din scânduri și acoperiș realizat astăzi

Vetés község legkisebb és legújabb települése az 1127 lakosú Újtelep. A falut 1924-ben hozták létre Máramarosból ideköltözött román telepesek. Ortodox temploma 1936-ból származik, az Istenanya templomba menetele ünnepének szentelték.

A 2000 utáni években a község gazdasági életét jelentősen fellendítették a megyeközpont közelsége miatt ideirányuló befektetések. Területén ipari park működik, ezért munkanélkülisége szinte elenyésző. Ipari termelőegységein kívül települtek ide kereskedelmi egységek is, a lakosok egy része továbbra is a mezőgazdaságban dolgozik. A Vetés melletti kisebb tavak és a Szamos folyó elsősorban a sporthorgászok számára jelent fontos vonzerőt.

NÉPRAJZI ÉRTÉKEK

Vetés község az Alföld északkeleti részén fekvő Szamoshat néprajzi kistájnak része, amely a folyó alsó folyása mentén lévő településeket öleli fel, Szinérváraljától a Szamos tiszai torkolatáig. A folyó partján fekvő települések életének visszatérő eleme, hogy részben vagy egészen több alkalommal elmosta a víz, így a falvak helye, településszerkezete többször módosult. Óvázat is az árvizek miatt építették újjá jelenlegi helyén.

Szerkezetüket tekintve Vetés község falvai szalagtelkes települések. A hagyományos formában megmaradt

Maramureș. The Orthodox church dates to 1936 and is dedicated to Presentation of the Blessed Virgin Mary.

In the years following 2000, the commune's economic life has been revitalized by investments made owing to its nearness to the county residence. In Vetiș functions an industrial park, for which reason unemployment is rather low. Beside industrial units, there are also commercial units, and several inhabitants continue to practice agriculture. The smaller lakes in the Vetiș area and the Someș are attractions especially for sport fishing practitioners.

ETHNOGRAPHIC VALUES

Vetiș commune is part of the ethnographic micro-region of the Sătmar Plain, located in the north of the Western Plain. It includes the settlements on the lower Someș River, from Seini to the Tisza River. Floods are common in the life of these settlements, often destroying their site either partially or completely, causing their location and structure change. This is why the Oar was actually rebuilt on its today position. The villages composing the Vetiș commune belong to the settlement type with long narrow plots. Several households are still unchanged architecturally. The house is situated on the street limit of the parcel, it has a porch in the front and along the house, the gable is made of

Intrare pe târnaț
Feljárat a tornáczra
Entrance in the veranda

deja cu țigle. Acest aranjament de bază se repetă în mai multe variante până în zilele noastre, mai ales în Oar. La Vetiş, fiind mai apropiat de oraș, se simt mult mai puternic modernizarea arhitecturală. Casele de stilul secolului XXI de pe noile străzi, deschise pentru sătmărenii mutați aici ca efect al sub-urbanizării, vin în contrast puternic cu arhitectura țărănească vernaculară.

Stâlpii de prispă ai caselor tradiționale pot fi din lemn sau din zidărie – acest tip din urmă fiind mai des întâlnit. Stâlpii de lemn pot fi simpli, sculptați, iar unele prispe au fațade bogat ornate, traforate. Ornare bogată apare deseori și pe prispele din cărămidă. Nu constituie regulă, dar destul de des apare pe prispa longitudinală o lărgire în dreptul intrării, numită verandă. Se poate înțelege ca un fenomen special apariția intenției de modernizare combinată cu păstrarea formelor arhitecturale tradiționale. Astfel, aspectul stradal devine variat, multicolor, dar păstrează în același timp valorile tradiționale locale. S-au păstrat și câteva elemente arhitecturale de veritabilă valoare, de exemplu în Oar se găsește o casă unde și în zilele noastre funcționează cuptorul tradițional din cuhnia pridvorului.

Sesiile cu structura tradițională păstrată se compun din casa de locuit, în spatele acesteia urmează curtea gospodărească cu grajdul, cotețe, cu alte construcții pentru magazii și șura construită transversal. Odată cu restrângerea activităților economice țărănești, aceste

portăkon a telkek utcai részén, a telekhatárra építve áll a homloktornácos, deszkahomlokzatú, ma már cseréppel fedett lakóház. A mai napig ezen alapforma számtalan változatát figyelhetjük meg, főként Óváriban, míg Vetésen, a városhoz való közelsége miatt sokkal erőteljesebben mutatkoznak az építészetben bekövetkezett modernizációs jelenségek. Itt a Szatmárnémetiből kiköltözők számára nyitott utcák 21. századi épületei erős kontrasztját adják a hagyományos paraszti építészetnek.

A hagyományos lakóházak tornácoszlopai lehetnek fából, illetve téglából – ez utóbbi a gyakoribb. A fa tornácoszlopok között vannak egyszerűek, faragottak, akadnak egészen gazdagon díszített, fűrészelt ornamentikájú tornácok, ugyanakkor a téglaeépítésűek is gyakorta díszítettek. Ha nem is általános, de gyakori a bejárat előtt a hosszanti tornác kiugróval, verandával bővítése. Különlegesnek mondható, hogy az újítási szándék gyakran együtt jár a hagyományos építészeti formák megtartásával. Ezzel az utcakép egyszerre válik változatosabb és színessé, ugyanakkor őrzi a hagyományos helyi értékeket. Néhány egészen értékes népi építészeti emlék is fennmaradt, így például, az egyik Óváriban található házban a mai napig működik a ma már rendkívül ritka pitvarbeli konyhai sütőkemence.

A hagyományos elrendezést őrző telkeken a lakóház mögött következik a gazdasági udvar az istállóval, ólakkal, tárolóhelyiségekkel és a keresztben álló csúrral.

plank, and it has today a tiled roof. This set is typical and repeats several versions of it until the present day, especially in the Oar. At Vetiş, as it lies closer to the city, modernising effects are felt much more strongly in the architecture of households. The 21st century style houses on the new streets, established for the Satu Mare inhabitants who moved there as a result of sub-urbanization, in strong contrast with the vernacular peasant architecture.

The porch posts of traditional houses may be in wood or brickwork – the latter type being more often used. Timber posts may be simple, sculpted, while some porches have richly openwork decorated fronts. Rich decoration often occurs on brickwork porches, too. Not necessarily as a rule, yet rather often, on the longitudinal porch emerges a widening in front of the entrance, called veranda. The modernising intent mixed with preservation of traditional architectural forms may be understood as a particular phenomenon. Thus, the street side becomes varied, multi-coloured, preserving, though, in the same time, the local traditional values. There survived a number of architectural reminiscences of true conservative value, like, for instance in the Oar, where a house still uses the traditional oven in the porch kitchen.

The estates with surviving traditional structure are composed of the residence house, behind which

Frontul tradițional unei case de locuit
Egy hagyományos lakóház homlokzata
The front view of a traditional house

Decorul sculptat al târnațului
A tornác faragott dísze
Carved decoration of the veranda

Construcție anexă a gospodăriei
Gazdasági melléképület
Annexed construction of the household

construcții și-au pierdut treptat rolul, majoritatea fiind demolate. Înfățișarea tradițională a gospodăriilor s-a păstrat doar în câteva cazuri excepționale, ca mărturie materială încă vizibilă a mentalității și ordinii lucrative țărănești.

A paraszti gazdálkodás visszaszorulásával a gazdasági épületek jelentősége elveszett, ezeket többnyire elbontották. A paraszti munkarendnek és mentalitásnak ma már csak nyomait találhatjuk meg. Így csak néhány kivételes esetben maradt meg a porták hagyományos arculata.

follows the courtyard with stables, coops and other storage constructions and the shed built across. Once the peasant economic activities were restricted, these structures gradually lost their role, the majority being demolished. The traditional appearance of the households survived only in a few exceptional cases, as a still visible material testimony of the peasant lucrative lifestyle.

The most important influence factors of the commune settlements' development are the nearness to the county residence city and to the state border. During the second half of the 20th century, over a single generation, alike in other areas of the country, the inhabitants witnessed the socialist industrialization and later that of the capitalist one. The rural population was – an already well known fact – severely marked by forced industrialization during the socialism. Although Satu Mare was not among the great industrial centres, it drew good part of the labour (firstly male) from the rural perimeter. There are no accurate data on the number of industrial workers, though the personal interviews show that almost 30-50% of the employable males commuted to the Sătmar industrial centres.

Following the collapse of the communism, the majority of the plants were shut down, the number of commuters reduced and for almost two decades, unemployment dominated in the village, people living here

Târnațul
A tornác
The veranda

Cei mai importanți factori de influență ai dezvoltării localităților comunei sunt apropierea municipiului reședință de județ și cea a graniței de stat. În a doua jumătate a secolului al XX-lea, în viața unei singure generații, la fel ca în alte zone ale țării, locuitorii au asistat la industrializarea socialistă și ulterior la cea capitalistă. Populația rurală a fost – fapt bine cunoscut deja – la fel de profund marcată de industrializarea forțată din timpul socialismului. Deși Satu Mare nu s-a numărat printre marile centre industriale, a atras o mare parte a forței de muncă (în primul rând bărbătești) din perimetrul rural. Nu avem date exacte despre numărul lucrătorilor industriali, dar în urma interviurilor personale se poate aprecia că 30-50% dintre bărbații apti de muncă făceau naveta către centre industriale sătmărene.

În urma prăbușirii comunismului, majoritatea uzinelor au fost închise, numărul navetiștilor s-a redus și timp de aproape două decenii în sat a predominat șomajul, iar localnicii au fost nevoiți să se întoarcă la gospodărirea agrară moștenită, la subzistență și la comerțul pe piețele agro-alimentare ale orașului. În anii 1990 și la începutul anilor 2000 foarte mulți săteni s-au ocupat de acest comerț. Un localnic interogată din Oar a descris fenomenul în felul următor: „... păi atunci umblau mai mulți la piață ca astăzi. Se omorau între ei pentru un loc mai bun (pe autobuz), că nimic altceva n-am avut aici ...”, Strategia de supraviețuire prin

A község településeinek alakulását a megyeszékhely és az államhatár közelsége határozta meg. A 20. század második felében, egy emberöltő alatt – akárcsak az ország más részein – az itt lakók egy szocialista és egy kapitalista iparosítási folyamatnak is részesei voltak. Közismert, hogy a vidéki népességet ugyanúgy érintette az erőszakos szocialista iparosítás, mint a városit. A nagyvárost érintő szocialista iparosítás – annak ellenére, hogy romániai viszonylatban Szatmárnémeti nem számított iparvárosnak – a vidéki, jellemzően férfi lakosság jelentős részét felszippantotta. Pontos adat nincs a gyári munkások számáról, a megkérdezettek válaszai alapján a munkaképes férfiak 30–50 százaléka ingázott Szatmárnémeti ipari egységeibe.

A rendszerváltozást követően, a gyárak bezárása miatt a városba ingázók száma jelentősen visszaesett, csaknem két évtizedig a munkanélküliség vált meghatározóvá. Az itt lakók megélhetésük biztosítására kénytelenek voltak visszanyúlni a háztáji gazdálkodásban áthagyományozódott mezőgazdasági termeléshez, részlegesen önellátásra, illetve a nagyváros közelsége miatt piacozásra berendezkedve. Az 1990-es években, a 2000 évek elején rengetegen piacoztak. Egy óvári adatközlő így írta le a jelenséget: „... akkor még ugye jobban jártak a piacra, mint most. Ölték egymást megféle a helyekért (ti. a buszon), mert nem vót más semmi egyéb ...” Amikor a község lakosainak nagy része ezt a

being forced to return to their agrarian inherited husbandry, sustenance and trade on the agricultural-food markets of the city. During the 1990'ies and early 2000, many villagers dealt with such trade, an Oar inhabitant describing the phenomenon as follows “... well, in those time many went to the market, more than today. They killed each other for a better place (on the bus), because we had nothing else here to do ...” The survival strategy through the food market trade was not novel, unknown, since many practiced the same occupation in the Interwar period as well. The food market trade involved in a certain form practically the entire local society, farmers and teachers, too. These are not yet real merchants, each bringing their own products to the market. Discussions with individuals involved in this activity show it was not restricted only to the economic side, being even enjoyable. Regular travels to Satu Mare city offered socialising occasions, the journey and market sale being accomplished together with individuals from other settlements (until approximately 10 years ago), while the market provided a confident, first hand source on city-events and news. Trade in the food markets is practiced today by less people, local producers being unable to compete with prices of the great commercial chains. Meanwhile, work places were established in the city and village, farming in vegetable gardens no longer being the single income source.

Bacul și luntrașul
A tutaj és a tutajos
The ferry and the ferryman

comerț la piață nu a fost una nouă, necunoscută, pentru că aceeași ocupație a fost practică de foarte mulți și în perioada interbelică. Comerțul la piață a angrenat într-o oarecare formă practic întreaga societate locală – de la agricultori până inclusiv pe pedagogi. Aceștia nu se pot considera însă adevărați comercianți, fiecare a dus produsele proprii la piață. Discuțiile purtate cu persoanele implicate în această activitate ne arată că acest comerț nu s-a restrâns doar la aspectul economic al activității, a avut chiar și componentă distractivă. Deplasările regulate spre Satu Mare au constituit ocazii pentru socializare, călătoria și vânzarea la piață realizându-se împreună cu persoane din alte localități (până acum aproximativ 10 ani), iar piața a oferit o sursă sigură, din primă mână, despre evenimentele și știrile din oraș. Comerțul în piețe este practicat astăzi de un număr restrâns de oameni, producătorii locali neputând concura cu prețurile practicate de marile lanțuri comerciale. Între timp au fost create locuri de muncă la oraș dar și în localitate, astfel agricultura din grădini nu mai înseamnă singura sursă de venit.

În satele situate lângă râuri, lacuri, s-au dezvoltat mai multe forme de a valorifica aceste resurse, ca pescuitul, vânătoarea, tăierea stufului, diferitele forme de transport fluvial, gospodăria din lunci, etc. Majoritatea acestor îndeletniciri au dispărut deja, sau au suferit transformări, devenind marginale între

tevékenységet választotta túlélő gazdasági stratégiként, nem ismeretlen dologba vágott bele. Tömegesen foglalkoztak vele már a két világháború közötti időszakban. A piacozásban a helyi társadalom valamennyi rétege – a mezőgazdasági munkából élőkől a pedagógusokig – részt vett valamilyen formában. A piacozók jellemezően nem voltak kereskedők, mindenki a saját maga által megtermelt árut vitte a szatmári piacokra. A piacozásban részt vevő személyekkel folytatott beszélgetésekből kiderült, hogy nem csak gazdasági tevékenységet jelentett, hanem szórakozást is. A szatmárnémeti utazások egyúttal szocializációs események voltak, hiszen a piacozók más falubeliekkel együtt utaztak és árultak, a piacon pedig a városi hírekről, történelekről mindig első kézből származó információkhoz jutottak. Ma már csak kevesen piacoznak, a nagy bevásárlóközpontokkal a helyi termelők nem tudják felvenni az árversenyt. Időközben a városban, sőt helyben is létrejöttek munkalehetőségek, így a háztáji gazdálkodás már nem jelenti a megélhetés kizárólagos lehetőségét.

A folyók, tavak mellett fekvő településeken a vízhez kapcsolódó számos haszonvételi gyakorlat élt, miként a halászat, vadászat, nádatás, a vízi szállítás különböző formái, ártéri gazdálkodás stb. Ezek nagy része mára eltűnt vagy átalakult, legtöbb esetben meglehetősen marginális tevékenységként maradt fent. A Számos két partján, egymással szemben fekvő települések közötti

In villages located nearby rivers and lakes developed several forms of resource exploiting, like fishing, hunting, reed cutting, various kinds of river transport,

Coliba luntraşului
A tutajos kunyhója
The hut of the ferryman

activitățile economice. Legăturile dintre localitățile situate pe cele două maluri ale Someșului au fost păstrate, în lipsa podurilor, prin bacuri și vaduri. Bacul de la Oar funcționează chiar și astăzi pe Someș, iar meseria de luntraș, respectiv de „corăbier”, cum i se spune în sat, se transmite în mod tradițional din tată-n fiu. „Corăbierul” actual a preluat meseria de la tatăl său, adevărat că practică meseria numai pentru completarea pensiei. Meseria străveche a conservat și o relicvă: bordeiul luntrașului adâncit în pământ reprezintă tipul celor mai simple construcții, dar cu toate acestea oferă protecție perfectă împotriva arșiței de vară. Interiorul este la fel de simplist ca structura, conține un singur pat rudimentar, ca loc de odihnă pentru luntraș. Luntrea este o ambarcațiune simplă, cu lățimea de 1,5 m cu prora și pupa rotunjite, încăpătoare pentru transportarea a 10-12 persoane. Luntrașul cârmuiește luntrea legată de un cablu întins între cele două maluri, cu un par lung, folosindu-se de puterea cursului de apă. A funcționat la capacitatea maximă pe vremea când mulți locuitori din Oar făceau naveta către Ungaria la munci agricole de genul culesului de castraveți sau de fructe. De când a dispărut această formă a deplasărilor zilnice, foarte puțini mai apelează la acest mijloc de transport.

Capela Vlad este o amintire arhitecturală specifică expresiei populare a trăirii credinței, aflată în satul Vețiș. O capelă ridicată în amintirea lui Endre Vlad, căzut

társadalmi, gazdasági kapcsolatok fenntartása – hi-dak hiányában – kompok, révek segítségével történt. Az óvári révhajó máig üzemel a Szamoson, a révész, vagy – miként a helyiek nevezik – a „hajós” mesterség, tradicionális módon apáról fiúra hagyományozódott. A jelenlegi „hajós” édesapjától vette át a mesterséget, igaz, csak nyugdíj-kiegészítő tevékenységként űzi azt. Az archaikus mesterség építészeti reliktumot is megőrzött. A földbe vajt révész kunyhó a legegyszerűbb ideiglenes hajléktípusokat (csőszkunyhó) idézi, ám tökéletes oltalmat nyújt a hőség ellen. Berendezése ugyanolyan egyszerű, mint szerkezete, egyetlen ácsolt fekvőhely található benne, melyen a révész megpihenhet. A révhajó egyszerű felépítésű, mindkét végén tompa orru, mintegy másfél méter széles, négy méter hosszú, 10-12 személy szállítására alkalmas. A révész a víz sodrását kihasználva, a folyó fölött kifeszített acélsodronyhoz pányvázott hajót egy hosszú bot segítségével tereli át egyik partról a másikra. Maximális kihasználtsággal akkor üzemelt, amikor még sokan jártak Óváriból Magyarországra vendégmunkára, uborkát, gyümölcsöt szedni. Mióta ez a típusú munkamigráció jórészt megszűnt, csak nagyon kevesen használják ezt a közlekedési formát.

A Vlád-kápolna. A népi vallásosságnak egy különleges értékű tárgyasult emléke található Vetésen, mely az első világháború galíciai frontján, a 1914-es kraszniki

grassland management etc. The majority of these trades have already disappeared or suffered changes, becoming marginal among other economic activities. Connections between the settlements located on the two opposite banks of the Someş River were maintained by rafts and fords, for the lack of bridges here. The Oar ferry raft on the Someş functions even today, while the boatman trade, respectively “sailor”, as termed in the village, is traditionally transmitted from father to son. The current “sailor” took his trade over from this father, although he still practices the job only in completion of his retirement pay. The old trade also preserved a built relict: the boatman’s sunken hut is the simplest of constructions, however it offers perfect shelter against summer heat. The interior is as simplistic as its structure, with a single rudimentary bed, as the boatman’s rest place. The raft is a simple boat, 1.5 m wide with rounded bow and stern, with enough room for 10 to 12 individuals. The boatman stirs the raft connected to a cable stretched between the two banks, with a long pole, using the flow power of the water course. He operated at full capacity when many Oar natives commuted to Hungary to work in cucumber farms or fruit harvest. Since this form of daily travel has disappeared, very few still use this transport means.

The Vlad Chapel is an architectural testimony specific to the folk experience of faith, located in the Vetiş

Capela Vlad
A Vlád kápolna
The Vlad Chapel

în 1914 în bătălia de la Krasnik, pe frontul din Galiția a Primului Război Mondial. Construcția a fost realizată personal de tatăl eroului, Károly Vlad, un gospodar din Vetiș. Jurnalul acestuia prezintă în mod plastic vedeniile trăite de tată, ce l-au determinat să se apuce de construit o capelă. Jurnalul este dominat de expresia durerii sufletești și scris în forma unor cântece religioase populare – mai ales în stilul bocetelor –, provocate de tragedia pierderii fiului.

Fraților, Dumnezeu cu voi
Plângeți-mă frațiori,
Să mă lăsați înc-odată
De v-am greșit să cer iertare
Soarta voastră s-o ia dreaptă
Lumea s-o umblați cu vlagă
De voi Domnu grij-să aibă.

Construcția micuță, cu plan de numai patru metri pătrați, înaltă de doi metri, cu acoperiș de țiglă, în două ape, cu fațada din scândură și cu un decor sculptat în vârf adăpostește în interior o piesă extraordinară. Spațiul interior format ca un altar păstrează un complex plastic format din elemente de obiecte de folclor și de artă tehnică de factură populară. În mijloc se găsește un mormânt din marmură, soclu pentru o cruce de fier încărcată cu simboluri ale patimilor lui Iisus și ale

csatában elesett Vlád Endrének állít emléket. A kápolna jellegű kegyeleti helyet Vlád Endre apja, Vlád Károly vetési gazda építette saját kezűleg. A kegyelethely megépítését kiváltó látomásokat Vlád Károly naplójában több alkalommal érzékletesen leírja. A naplót teljes mértékben a fia halála miatt érzett fájdalom, vallásos népelemek – főként a halottbúcsúztatók – formájában való kifejezése tölti ki.

„Isten veletek testvérem
sirassatok meg engem
engedjél meg utoljára
ha valaha vétettem
sorsotok ne hibázzon
amíg pájjátok futjátok
az úr vigyázzon rejátok”

A mintegy négy négyzetméter alapterületű, kb. 2 méter magas, cseréppel fedett, nyeregterű, deszkaoromzatú, csúcsdíszes építmény belseje igazi különlegességet rejt. Az oltárra emlékeztető belső térben látható tárgyegyüttes a népművészet és népi iparművészet különleges hangulatú ötvözete. Középen márványból készült sírkő áll, mely egyben egy vasból készített – Jézus szenvedéstörténetét és fia hősi halálának körülményeit plasztikus formában ábrázoló – feszület talapzata. A helyiség bal és jobb oldalán a kompozíció további

village. A chapel built to the memory of Endre Vlad, who fell to the battle of Krasnik in 1914, on the front of Galicia during WWI. The construction was personally built by the hero's father, Károly Vlad, a householder of Vetiș. His journal plastically presents his fatherly visions, which prompted him to start building a chapel. The journal evidences his mental anguish, written in the form of folk religious songs – especially in the lament style –, caused by the tragedy of losing his son.

Brothers, God be with ye
Weep for me brothers,
Let me just one time more
Ask for thy forgiveness if I wronged ye
Be thy fate outright
Stray the world in virtue
God protect ye at all times.

The small structure, only four square meters flat and two meters tall, with a ridged shingle roof, front of planks and a decoration sculpted atop houses an extraordinary piece. The internal altar-shaped space preserves a number of reliefs and statues, and it resemble the elements of folklore and vernacular art. In the middle lies a marble grave, base for an iron cross, charged with symbols of the Passion of Jesus and the circumstances of his son death. To the left and right

Interiorul capelei Vlad
A Vlád kápolna belseje
The interior of the Vlad Chapel

Bacul pregătit să pornească
A tutaj indulásra készen
The ferry ready to go

circumstanțelor morții fiului. La stânga și la dreapta de mormânt, ansamblul decorativ se continuă cu alte elemente compoziționale, minuțios lucrate despre patrii și despre ororile războiului mondial. Károly Vlad amintește de toți eroii din Vetiș, căzuți în Primul Război Mondial, numele acestora apărând pe o plăcuță de metal. Construcția și elementele decorative interioare au fost restaurate în 2015 cu ajutorul specialiștilor Muzeului Județean Satu Mare.

elemi láthatók. A bibliai történet és a világháború borzalmi ezeken is sajátos, de aprólékosan kidolgozott formában jelennek meg. Vlád Károly az első világháború valamennyi vetési hősi halottjáról is megemlékezett: az áldozatok nevét bádogtábla örökíti meg. Az épületet és berendezését 2015-ben a Szatmár Megyei Múzeum munkatársai közreműködésével restaurálták.

of the grave, the decorative ensemble continues with other compositional elements, minutely worked, on the Passion and horrors of the World War. Károly Vlad mentions all the heroes fallen from Vetiș, during the WWI, their name being recorded on a metal plaque. Constructional and internal decorative elements were restored in 2015 with the support of the Satu Mare County Museum specialists.

Lista eroilor din primul război mondial în capela Vlad
Az első világháborús áldozatok nevei a Vlád kápolnában
List of the heroes of WWI in the Vlad Chapel

Bibliografie – Irodalom – References

Szócs Péter Levente (Coord). *Arhitectura ecleziastică din Satu Mare / Szatmár egyházi építészete / Ecclesiastical architecture of Satu Mare. Satu Mare, 2007.*

Borovszky Samu (coord.): *Szatmár vármegye (Comitatul Satu Mare). Budapest, [1910].*

Catalogul colecției de arheologie / A régészeti gyűjtemény katalógusa / Catalogue of the archaeological collection. Coord. Marta, Liviu – Szócs Péter Levente. Satu-Mare, 2007.

Emődi Tamás: „Észrevételek a vetési református templom helyreállítása kapcsán / Observații pe marginea restaurării bisericii reformate din Vetis”. In: *Művészet és vallás a Felső-Tisza-vidéken / Artă și credință în regiunea Tisei Superioare. Nyíregyháza, 2014. 301–310.*

Maksai Ferenc: *A középkori Szatmár megye, (Comitatul Satu Mare în evul mediu). Budapest, 1940.*

Németh Péter: *A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig (Așezările comitatului medieval Satu Mare până la începutul secolului al XV-lea). Nyíregyháza, 2008.*

Papp Szilárd: „Vetés, református templom / Vetis, biserica reformată”. In: *Középkori egyházi építészet Szatmárban / Arhitectura religioasă medievală din Satu Mare. Nyíregyháza, 2011. 285–293.*

Szirmay Antal: *Szatmár vármegye fekvése és polgári esmérete (Descrierea comitatului Satu Mare). I–II. Buda, 1809–1810.*

Vulturescu, George: *Cultură și literatură în ținuturile Sătmarului. Dicționar 1700 – 2000. Satu Mare, 2000.*

